

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Lahti University of Applied Sciences

VELKAJÄRJESTELYN VAIKUTUKSET ULOSOTTOON

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Liiketalouden ala
Liiketalous
Opinnäytetyö
Syksy 2011
Minna Kuortti

Lahden ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma

KUORTTI, MINNA:

Velkajärjestelyn vaikutukset ulosottoon

Liiketalouden opinnäytetyö, 68 sivua, 1 liitesivu

Syksy 2011

TIIVISTELMÄ

Yksityishenkilön velkajärjestely ja ulosotto ovat insolvenssi- eli maksukyvyttömyysmenettelyitä. Yksityishenkilön velkajärjestelyn alkaminen syrjäyttää ulosoton ja vaikuttaa siten ulosottomenettelyyn. Oikeusministeriön asettama työryhmä ehdotti vuonna 2011 nykyisen yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain korvaamista uudella velkajärjestelylailla. Uuden lain johdosta ulosotto saisi joitain uusia velkajärjestelyyn liittyviä tehtäviä.

Opinnäytetyössä tarkastellaan yksityishenkilön velkajärjestelyn vaikutuksia ulosottoon. Lisäksi kuvataan yksityishenkilön velkajärjestelyä ja ulosottoa osana insolvenssioikeutta. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää ulosoton henkilökunnan käytännön kokemuksia velkajärjestelyasioista. Lisäksi tehtävänä on mahdollisten ongelmakohtien selvittäminen, jotta käytäntöä voidaan kehittää.

Työn teoriaosuudessa selvitetään velkajärjestelyn oikeudellisia vaikutuksia ulosottoon. Tietolähteinä on käytetty lainsäädäntöä, kirjallisuutta, aikaisempia tutkimuksia ja tilastoaineistoa. Laadullisen tutkimuksen aineisto koostuu ulosoton henkilökunnan haastatteluista.

Työssä selvitetään haastatteluilla Päijät-Hämeen ulosottoviraston henkilökunnan (n=4) kokemuksia velkajärjestelymenettelystä ja käytännön ongelmakohtia velkajärjestelyasioiden hoidossa ulosottomenettelyssä. Haastattelutuloksista ilmenee, että velkajärjestelyn vaikutukset ulosottoon ovat vähäisiä ja ne tulevat esiin velkajärjestelylaista. Ongelmakohtia ovat erikoistapaukset, joita esiintyy harvoin. Näitä erikoistapauksia ovat muun muassa hädät, jotka ovat ulosotossa täytäntöönpanossa, kun velkajärjestelymenettely tulee vireille. Velkajärjestelyn raukeaminen aiheuttaa ongelmia kun velallisen jäljelle jääneitä maksuvelvoitteita pitää tutkia.

Avainsanat: velkajärjestely, ulosotto, maksukyvyttömyys

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Business Studies

KUORTTI, MINNA:

Personal Debt Adjustment's effects on
enforcement

Bachelor's Thesis in Business Studies 68 pages, 1 appendix

Autumn 2011

ABSTRACT

Personal debt adjustment and enforcement are insolvency procedures. The beginning of a debt adjustment procedure supersedes the enforcement proceedings and therefore has an effect on enforcement procedures. A working group, set up by the Ministry of Justice, proposed in 2011 that the current Debt Adjustment Act for personal debts would be replaced with a new Act. This new Act would bring about new tasks for the enforcement of debt recovery procedures for personal debt adjustments.

The aim of this study was to explore the effects personal debt adjustment has on the enforcement proceedings. In addition, debt adjustment and enforcement proceedings were described as a part of the insolvency law. The objective was to describe the hands-on experiences the enforcement officers have in debt adjustment cases. Furthermore, potential problems in the practical details were defined in order to improve the practice.

The theoretical part of this thesis examines the judicial effects debt adjustment has on debt recovery enforcement. Legislation, literature, previous studies and statistics have been used as sources of information. This study is qualitative and the material has been gathered from interviews of employees working in an enforcement office.

Four members of the staff at the Enforcement Office in Päijät-Häme were interviewed to find out their personal experiences in the debt adjustment procedure and with the practical problems in managing the debt adjustment cases in enforcement. The study results show that debt adjustment arrangements have minor effect on enforcement and arise mainly from the Debt Adjustment Act. Often special cases, such as eviction, are considered to be issues of concern. These cases occur seldom, and need to be considered on a case-by-case basis. Furthermore, other challenges discussed relate to the expiration of payment plans, for example, when the remaining liabilities need to be investigated.

Key words: debt adjustment, enforcement, insolvency

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Opinnäytetyön taustaa	1
1.2	Opinnäytetyön tarkoitus, tutkimustehtävä ja rajaukset	2
1.3	Tutkimusmenetelmät ja aikaisemmat tutkimukset	3
1.4	Opinnäytetyön rakenne	5
1.5	Keskeisiä käsitteitä	6
2	YKSITYISHENKILÖN VELKAJÄRJESTELY JA ULOSOTTO OSANA INSOLVENSSIOIKEUTTA	8
2.1	Yksityishenkilön velkajärjestely	10
2.1.1	Velkajärjestelyn edellytykset ja yleiset esteet	13
2.1.2	Velkajärjestelymenettely	16
2.1.3	Tilastotietoja velkajärjestelyistä	19
2.2	Ehdotus velkajärjestelystä annetun lain uudistamiseksi	21
2.3	Ulosotto	24
2.4	Velkajärjestelyn ja ulosoton suhde	28
3	VELKAJÄRJESTELYN VAIKUTUKSET ULOSOTTOON	30
3.1	Neuvominen velkaneuvonnan lähteille	30
3.2	Velkajärjestelyn hakemisen ja alkamisen oikeusvaikutukset	31
3.2.1	Maksu- ja vakuudenasettamiskielto	33
3.2.2	Perintäkielto	34
3.2.3	Ulosmittauskielto	35
3.2.4	Muuta täytäntöönpanoa koskeva kielto	35
3.3	Maksuohjelman vahvistaminen	37
3.4	Maksuohjelman raukeaminen ja periminen ulosottotoimin	38
3.5	Vanhentumisen suhde velkajärjestelyyn	40
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS, TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET	44
4.1	Tutkimuksen toteutus	44
4.2	Haastattelujen tulokset	47
4.3	Johtopäätökset	54
4.4	Tutkimuksen luotettavuuden arviointi	58
5	YHTEENVETO	60
	LÄHTEET	62

LYHENTEET

HE	hallituksen esitys
HO	hovioikeus
KKO	korkein oikeus
KO	kärjäoikeus
KonkL	konkurssilaki (120/2004)
TakSL	laki takaisinsaannista konkurssipesään (758/1991)
UK	ulosottokaari (705/2007)
VanhL	laki velan vanhentumisesta (728/2003)
VJL	laki yksityishenkilön velkajärjestelystä (57/1993)
YrSanL	laki yrityksen saneerauksesta (47/1993)

1 JOHDANTO

1.1 Opinnäytetyön taustaa

Maksujen laiminlyönnin syynä voi olla maksuhaluttomuus. Yleensä on kuitenkin kyse siitä, että velallisella ei ole käytettävissä tarvittavia varoja velkojen maksuun, eli hän on maksukyvytön. Kummassakin tapauksessa maksun laiminlyönti saa samat oikeudelliset seuraamukset. Velkoja tarvitsee tätä varten lakiin perustuvan oikeuden turvautua maksukyvyttömyys- eli insolvenssimenettelyyn. Velkoja saa siis suorituksen velalliselta viime kädessä pakkotoimin. Insolvenssimenettelyllä toteutetaan, lähtökohtaisesti maksukyvyttömyyden viimeisenä keinona, velallisen velkavastuuta. (Koulu & Lindfors 2010a, 5.) Yksityishenkilön velkajärjestely on yksi insolvenssimenettelyistä.

Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä (57/1993, jäljempänä velkajärjestelylaki) tuli voimaan vuonna 1993. Velkajärjestelyn tarkoituksena on ratkaista sellaisen maksukyvyttömän yksityishenkilön velkaongelmat, jonka taloudellinen tilanne on vaikeutunut pääasiassa ilman hänen omaa syytään (HE 183/1992). Järjestelylle on oltava edellytykset, ja laissa mainittuja esteitä ei saa olla (VJL 9 §, 10 §). Velkajärjestely on kuitenkin vasta viimesijainen ratkaisukeino velallisen velkatilanteen hoitamiseksi. Velallisen on aina ensin pyrittävä neuvotteluratkaisuun velkojen kanssa (VJL 11 §).

Kymmenentuhannet velalliset ovat saaneet velkajärjestelystä apua vakaviin taloudellisiin ongelmiinsa (Mutttilainen & Valkama 2003, 72). Velkajärjestelyhakemuksia on Tilastokeskuksen tilaston (velkajärjestelyt, 2011) mukaan jätetty käräjäoikeuksiin yhteensä yli 101 000 velkajärjestelylain voimaantulovuoden 1993 jälkeen.

Kotitalouksien velkaongelmat 2000-luvun lopulla näyttävät erilaisilta kuin 1990-luvun laman jälkeen, jolloin velkajärjestelylaki säädettiin. Kun velkajärjestelylain voimaantulon alkuvuosina velallisilla oli yleensä sidoksia yritystoimintaan, 2000-luvulla velkaongelmien taustalla on hallitsematon vakuudettomien kulutusluottojen, kuten pikavippien käyttö. Moni paikkaa taloutta ja selvittää maksuvaikeuksia

mieluiten helposti saatavilla kulutusluotoilla, sosiaaliavustuksiin tai muuhun apuun turvautumisen sijasta. (Rantala & Tarkkala 2009; Mutttilainen 2007a, 22.) Yli puolet talous- ja velkaneuvonnan asiakkaista on maksuvaikeuksissa kulutusluottojen ja laskujen vuoksi ilman, että taloudellisissa olosuhteissa olisi tapahtunut jokin selkeä olosuhteiden muutos (Valkama 2011).

Erityisesti samoille henkilöille kasautuvat velkaongelmat ovat alkaneet lisääntyä, joka näkyy maksuhäiriömerkintöjen määrän kasvuna henkilöä kohden. Merkinnät ovat lisääntyneet etenkin nuorten ja eläkeikää lähestyvien keskuudessa. Eniten merkintöjä on keski-ikäisillä. (Rantala & Tarkkala 2009.) Velkajärjestelyä hakevien määrä on vähentynyt selvästi 1990-luvulta. Jäljelle ovat jääneet kuitenkin kaikkein heikoimmassa taloudellisessa asemassa olevat velalliset (Mutttilainen 2007a, 22).

Tammikuussa 2011 Suomen Asiakastieto Oy kertoi yksityishenkilöiden saaneen edellisenä vuonna yli 1,1 miljoonaa uutta maksuhäiriömerkintää (244 000 henkilöä). Merkintöjä on nyt jo lähes 320 000 henkilöllä. Ulosottovelallisia oli Valtakunnanvoudinviraston tilaston mukaan vuoden 2010 lopussa noin 240 000. Perittäväksi saapui yhteensä 2,7 miljoonaa asiaa (Valtakunnanvoudinvirasto 2011b).

1.2 Opinnäytetyön tarkoitus, tutkimustehtävä ja rajaukset

Maksukyvyttömän yksityishenkilön taloudellisen tilan korjaamiseksi tuomioistuिन voi määrätä hänen velkojaan koskevista järjestelyistä ja vahvistaa hänelle maksuohjelman. Velkajärjestelyllä on vaikutuksia ulosoton täytäntöönpanotoimiin. Tänä vuonna (2011) ilmestyneen, oikeusministeriön asettaman työryhmän ehdotuksen mukaan nykyinen laki yksityishenkilön velkajärjestelystä korvattaisiin uudella velkajärjestelylailla. Ehdotettu laki toisi myös ulosotolle uusia velkajärjestelyyn liittyviä tehtäviä.

Opinnäytetyössä keskitytään tarkastelemaan yksityishenkilön velkajärjestelymenettelyä ulosoton kannalta. Tutkimus on työelämälähtöinen ja siitä on hyötyä ulosottoviraston toimistohenkilökunnalle ja kihlakunnanulosottomiehille, jotka käsittelevät työssään velkajärjestelyasioita. Tehtävänä on tuottaa organisaatiolle

tietoa velkajärjestelymenettelystä. Aikaisemmassa tutkimuksessa velkajärjestelymenettely ulosoton kannalta on jäänyt vähälle huomiolle.

Työn tarkoituksena on kuvata velkajärjestelymenettelyn oikeudellisia vaikutuksia ulosottoon ja selvittää ulosoton henkilökunnan kokemuksia velkajärjestelyasioista. Lisäksi tehtävänä on mahdollisten käytännön ongelmakohtien selvittäminen.

Teoriaosiossa on paneuduttu yksityishenkilön velkajärjestelyn pääpiirteisiin ja velkajärjestelyn ja ulosoton yhtymäkohtiin. Mahdollinen uusi velkajärjestelylaki voi tuoda näihin joitakin muutoksia ja ulosotolle uusia velkajärjestelyyn liittyviä tehtäviä. Työssä on siksi kerrottu myös lakiehdotuksen tärkeimmistä muutoksista velkajärjestelylakiin ja ulosotolle suunnitelluista tehtävistä.

Työssä on keskitytty lakimääräiseen yksityishenkilön velkajärjestelyyn ja sen suhteeseen ulosottoon. Muut maksukyvyttömyysmenettelyt, vaikka niistä löytyy samankaltaisuuksia velkajärjestelymenettelyn kanssa, on rajattu työn ulkopuolelle työn laajuuden vuoksi. Näistä muista menettelyistä, eli yrityssaneeruksesta ja konkurssista, on kuitenkin kerrottu lyhyesti työn alussa kokonaiskuvan antamiseksi. Yksityishenkilön velkajärjestelytapaukset ulosotossa ovat yleisempiä kuin konkurssi- ja yrityssaneeraustapaukset. Selvästi suurin osa (91 %) ulosottovelallisista on yksityishenkilöitä (Valtakunnanvoudinvirasto 2011b).

Yksityishenkilön velkajärjestelyn valitseminen opinnäytetyön aiheeksi perustuu tutkimuksen tekijän työskentelyyn ulosottovirastossa. Aihe kiinnostaa erityisesti ammatillisesti ja valikoitui luonnostaan työn aiheeksi.

1.3 Tutkimusmenetelmät ja aikaisemmat tutkimukset

Tämän työn tarkoituksena on selvittää yksityishenkilön velkajärjestelyn vaikutukset ulosottomenettelyyn. Velkajärjestelyn ja ulosoton yhtymäkohdat löytyvät velkajärjestelylaista ja ulosottokaaresta. Tietoperustana on lainsäädännön lisäksi käytetty lainvalmistelumateriaalia, kirjallisuutta, aikaisempia tutkimuksia ja tilastotietoja. Keskeisimpiä lähteitä ovat laki yksityishenkilön velkajärjestelystä (VJL) ja sen esityöt, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen velkajärjestelyyn liittyvät tutki-

mukset ja oikeusministeriön asettaman työryhmän ehdotus velkajärjestelyn uudistamisesta (Oikeusministeriö 2011). Korkeimman oikeuden ja hovioikeuksien tuomioistuinratkaisuksista on haettu tapausesimerkkejä.

Kvalitatiivinen tutkimus on toteutettu teemahaastatteluina. Haastatteluilla selvitettiin ulosoton henkilökunnan kokemuksia velkajärjestelyasioiden kulusta ulosotossa ja esiin nousseita käytännön ongelmakohtia. Tutkimuksessa on haastateltu neljää Päijät-Hämeen ulosottovirastossa työskentelevää henkilöä, jotka käsittelevät työssään velkajärjestelyasioita. Kaksi haastateltavista kuuluu toimistohenkilökuntaan ja kaksi toimii kihlakunnanulosottomiehenä. Haastateltavia on otettu näistä organisaation kummastakin henkilöstöryhmästä, koska heidän velkajärjestelyasioihin liittyvät tehtävänsä, ja siten myös mahdolliset tehtäviin liittyvät käytännön ongelmakohdat, ovat erilaisia.

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, jossa yksityiskohtaisten kysymysten sijaan haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joista keskustellaan (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47). Sidottujen vastausvaihtoehtojen sijasta haastateltavat voivat siis vastata omin sanoin. Kysymyksiä tekemällä haastattelija kuitenkin ohjaa tilannetta (Hirsjärvi & Hurme 2008, 103).

Oikeusministeriön tutkimusstrategian 2007–2012 (Oikeusministeriö 2007b) mukaan maksuhäiriöpolitiikan toteuttamisessa tarvitaan monenlaista tutkimus- ja seurantatietoa. Velkaantumisen ja velkahäiriöiden määrästä, velkaantumisen muodoista ja velkahäiriöiden syistä sekä pitkän ajan kehitystrendeistä tarvitaan yleistä tietoa. Tietoa tarvitaan myös velkojen perinnästä, perintätoimesta, ulosotosta, velkajärjestelyistä ja maksusopimuksista. Strateginen suunnittelu edellyttää muun muassa tietoa velkaongelmien käsittelystä viranomaiskoneistossa.

Oikeusministeriön hallinnonalalla toimii Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos (OPTL), jonka tehtävänä on puolueettoman oikeuspoliittisen tutkimuksen harjoittaminen. OPTL:n tutkimuskohteita ovat oikeudelliset instituutiot, lainsäädäntö sekä lakien vaikutukset ja oikeudelliset ilmiöt yhteiskunnassa ja ihmisten elinpiirissä. OPTL on keskeinen oikeusministeriön tarvitseman tutkimustiedon tuottaja, mutta tutkimusstrategian mukaan lisäksi tarvitaan yliopistoissa ja korkeakouluissa tuotettua

tutkimustietoa. (Oikeusministeriö 2007b.)

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos on tehnyt runsaasti maksuhäiriöpolitiikkaan liittyvää tutkimusta velkaantumisesta, maksuhäiriöistä, talous- ja velkaneuvonnasta, velkaongelman hallinnasta ja velkajärjestelystä. Kuitenkin maksuhäiriöpolitiikan tutkimustiedon puute on yksi keskeisimmistä oikeusministeriön hallinnonalan tutkimustiedon puutteista. (Oikeusministeriö 2007b.)

Velkajärjestelyn uudistamista pohtineen työryhmän tarpeisiin valmistui vuonna 2011 Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta Elisa Valkaman selvitys ”Talous- ja velkaneuvonnan asiakkaat 2010 – velkajärjestely tuomioistuimessa vai muu apu?” (Oikeusministeriö 2011, 13). Vesa Muttilainen ja Elisa Valkama (2003) tutkivat lama-ajan velallisten selviytymistä maksuohjelmista ja paluuta luottomarkkinoille 2000-luvun alussa. Muttilainen (2002 ja 2007) on tutkinut myös kotitalouksien velkaongelmia ja niiden hallinnan muodonmuutosta luottojen säännöstelystä velkojen järjestelyyn 1980- ja 1990-luvun Suomessa, sekä velkajärjestelyjä tuomioistuimissa. Rantala ja Tarkkala (2009) selvittivät kotitalouksien velkaongelmien nykytilaa ja kehitystä.

Maksukyvyttömyyteen ja velkajärjestelyyn liittyviä ammattikorkeakoulun opin-
näytetöitä on myös tehty. Esimerkiksi Marika Ruokonen (2009) tutki opinnäyte-
työssään maksukyvyttömyysmenettelyiden vaikutusta toisiinsa. Painopisteenä oli
samanaikaiset konkurssi- ja yrityssaneeraushakemukset erityisesti tuomioistuimen
näkökulmasta. Tiina Halttunen (2010) puolestaan selvitti omistusasunnon säilyt-
tämistä yksityishenkilön velkajärjestelyssä.

1.4 Opinnäytetyön rakenne

Tämä opinnäytetyö muodostuu viidestä pääluvusta. Johdannossa on kerrottu opinnäytetyön ja tutkimuksen taustaa, työn tarkoitus, tutkimusongelmat ja rajaukset.

Teoriaosuus keskittyy työn kahteen seuraavaan päälukuun. Velkajärjestelyn ja ulosoton pääpiirteet osana insolvenssimenettelyä on kerrottu työn toisessa luvus-

sa. Kolmas luku keskittyy ulosoton kannalta keskeisiin kohtiin velkajärjestelymenettelyssä.

Empiirisessä osassa, työn neljännessä luvussa on käsitelty tehtyjä teemahaastatteluja ja niiden tuloksia. Luvussa on arvioitu tutkimuksen luotettavuutta ja tehty johtopäätöksiä haastattelujen tuloksista. Lopuksi viidennessä luvussa on tehty yhteenveto.

1.5 Keskeisiä käsitteitä

Maksuhäiriöpolitiikka - ”Maksuhäiriöpolitiikalla tarkoitetaan niitä oikeuspoliittisia keinoja, joiden tavoitteena on maksuvelvoitteiden riittävän tehokas täytäntöönpano sekä velkaantumisesta johtuvien ongelmien ja niiden hoitamisesta aiheutuvien kustannusten hallinta.” (Oikeusministeriö 2007a.)

Maksukyvyttömyys - Velallinen on muuten kuin tilapäisesti kykenemätön maksamaan velkojaan niiden erääntyessä (VJL, 3 §).

Insolvenssioikeus – Säännöt, jotka ovat erikoistuneet erityisesti maksamattomien velkojen ongelmiin. Perinteistä insolvenssioikeutta ovat ulosotto ja konkurssi, modernia yrityksen saneeraus ja yksityishenkilön velkajärjestely. Yrityssaneeruksesta ja yksityishenkilön velkajärjestelystä säädettiin vuonna 1993 lamavuosien maksukyvyttömyyden ongelmien ratkaisemiseksi. (Koulu 2009.)

Insolvenssi- eli maksukyvyttömyysmenettely – Insolvenssimenettely on Koulun (2004, 6) mukaan lakimääräinen järjestely, jolla velkoja saa velalliselta tämän vapaaehtoisesti laiminlyömän suorituksen. Velkavastuun toteutusta, joka tapahtuu insolvenssimenettelyn avulla, kutsutaan ”täytäntöönpanoksi”. Suomessa insolvenssimenettelyjä ovat ulosotto, konkurssi, yrityksen saneeraus ja yksityishenkilön velkajärjestely.

Likvidaatio – Oikeudellisessa kielenkäytössä käytetty ilmaus rahaksi muuttamiselle, joka tarkoittaa velalliselle, että hän menettää omaisuutensa (Koulu & Lindfors 2010b, 29).

Rehabilitaatio – Oikeudellisessa kielenkäytössä käytetty ilmaus maksukyvyyn palauttamiselle. Rehabilitaatiossa velallisen velkavastuuta pienennetään hänen maksukykyään vastaavaksi. Näin hän säilyttää omaisuutensa ja selviytyy jäljelle jääneistä veloistaan. (Koulu & Lindfors 2010b, 29.)

Kaikki nykyisin tunnetut maksukyvyttömyysmenettelyt perustuvat jompaankumpaan malliin, likvidaatioon tai rehabilitaatioon, tai ovat niiden yhdistelmiä (Koulu & Lindfors 2010b, 29).

Velkajärjestely – Laissa velkavastuun suhteuttamista velallisen maksukykyyn kutsutaan ”velkajärjestelyksi”. Luonnollisten henkilöiden kohdalla rehabilitaation mahdollisuudet rajoittuvat yksityishenkilön velkajärjestelyyn. (Koulu & Lindfors 2010b, 30.) Tässä työssä sanaa ”velkajärjestely” on siksi käytetty lyhenteenä yksityishenkilön velkajärjestelystä.

Yleis- ja erillistäytäntöönpano – Jaottelu yleis- ja erillistäytäntöönpanoon perustuu siihen, onko insolvenssimenettely kollektiivista vai yksilöllistä. Toisin sanoen vetääkö menettely piiriinsä kaikki yksittäisen velallisen velkojat vai toteuttaako menettely vain yhden velkojan oikeutta. Ulosotto kuuluu erillistäytäntöönpanoon, eli on saatavakohtaista menettelyä. Täytäntöönpanotoimet mitoitetaan siinä kulloinkin perittävänä olevien saatavien mukaisesti. Kaikki muut maksukyvyttömyysmenettelyt kuuluvat yleistäytäntöönpanoon, jossa velallisen varat ja velat otetaan huomioon kokonaisvaltaisesti. (Koulu 2004, 6; Linna 2008, 19.)

2 YKSITYISHENKILÖN VELKAJÄRJESTELY JA ULOSOTTO OSANA INSOLVENSSIOIKEUTTA

Kotitalouden ja yritykset Suomessa alkoivat nopeasti velkaantua 1980-luvun lopulla, sen jälkeen kun luottojen säännöstely purettiin vuonna 1986 (Koulu & Lindfors 2010a, 3). Siirtyminen luottoyhteiskuntaan kärjisti myös ylivelkaantumista, eli velallisten kykenemättömyyttä maksaa takaisin saamiaan luottoja. Aikaisemmin maksukyvyttömyys katsottiin velkojan ja velallisen väliseksi ongelmaksi. Julkisen vallan tehtävänä oli vain järjestää puitteet saatavien pakkoperinnälle. (Koulu 2009.) Yhteiskunnalliseksi ja poliittiseksi ongelmaksi ylivelkaantuminen kuitenkin muodostui vuosien 1990–1993 laman aikana (Koulu & Lindfors 2010a, 4).

Maksukyvyttömyyttä koskevat lait eli insolvenssilait säädettiin vuonna 1993 syvässä taloudellisessa lamassa. Lait säädettiin erillisinä, koska aikaa suuren uudistuksen valmisteluun ei ollut. Konkurssilain kokonaisuudistuksen loppuvaiheessa päätettiin, että käytännössä toimivaksi havaittuja erillisiä lakeja (YrSanL, VJL) ei kannattanut ryhtyä uudistamaan. Samaan tulokseen tultiin myös 1.1.2008 voimaan tullutta ulosottokaarta säädettäessä. Näin päädyttiin erillisten insolvenssimenettelyjen järjestelmään, jota ei ole myöhemminkään kyseenalaistettu. Yhden menetellyn järjestelmään tarvittaisiin insolvenssilainsäädännön kokonaisuudistusta. (Koulu & Lindfors 2010a, 21.)

Lähteitä, jotka pitävät sisällään informaatiota oikeuden sisällöstä, kutsutaan oikeuslähteiksi (Husa, Mutanen & Pohjolainen 2008, 32). Insolvenssioikeuden keskeinen oikeuslähde on kirjoitettu laki. Sääntely on koottu konkurssilakiin (KonkL), ulosottokaareen (UK), lakiin yrityksen saneerauksesta (YrSanL) ja lakiin yksityishenkilön velkajärjestelystä (VJL). Muilla säädöksillä on suhteellisen vähän merkitystä, poikkeuksena laki takaisinsaannista konkurssipesään (TakSL). (Koulu 2009.) Koska säädösteksti on tyypillisesti moniselitteistä ja epätäsmällistä, jää oikeuden sisältö pelkän säädöstekstin perusteella monesti epäselväksi. Muita oikeudellisia aineistoja, kuten lain esitöitä, oikeustapauksia ja oikeuskirjallisuutta tarvitaan apuna säädöstekstin tulkinnassa. (Husa, Mutanen & Pohjolainen 2008, 33.)

Insolvenssimenettely on jaettu yleis- ja erillistäytäntöönpanoon sen mukaan toteutetaanko kaikkien yksittäisen velallisen velkojien vai vain yhden velkojan oikeutta. Ulosotto on kuulunut erillistäytäntöönpanoon ja muut menettelyt - konkurssi, yrityssaneeraus ja yksityishenkilön velkajärjestely - yleistäytäntöönpanoon. Käytännössä ero on kuitenkin hämärtnyt. Esimerkiksi ulosotossa on tyypillisesti samanaikaisesti perittävänä useiden velkojien saatavia; taas esimerkiksi konkurssissa velkojien lukumäärä saattaa olla pieni. (Koulu & Lindfors 2010a, 6.)

Euroopan Unioni on säätänyt asetuksen, joka koskee kansallisten insolvenssimenettelyjen tunnustamista jäsenvaltioissa sekä toimivaltaa insolvenssiasioissa (Neuvoston asetus no 1346/2000 maksukyvyttömyysmenettelyistä). Yhtenäisiä säännöksiä maksukyvyttömyystilanteiden hoidosta ei Euroopan Unionilla ole. Esimerkiksi Suomen yksityishenkilön velkajärjestely kuluttajaa koskevana insolvenssimenettelynä ei kuulu niihin menettelyihin, joita asetus koskee. (Niemi 2009, 480.)

Maksuhäiriöpolitiikan tavoitteena on velkaongelmien vähentäminen, luottotappioiden torjunta, velkaongelmista selviämisen edistäminen, harmaan talouden ja väärinkäytösten torjunta sekä perintäkustannusten alentaminen. Ulosotto, velkajärjestely, yrityssaneeraus ja konkurssi ovat perintäjärjestelmiä joilla maksutuomiot pannaan täytäntöön. Maksutuomioiden täytäntöönpano onkin keskeistä maksuhäiriöpolitiikassa, sillä tehokas täytäntöönpano edistää velan oikea-aikaista maksamista ja ylläpitää maksumoraalia. Kuitenkin samanaikaisesti pitää turvata velallisen toimeentulo. Oikeusministeriö on julkaissut maksuhäiriöpolitiikan toimintaohjelman vuosille 2007–2011. (Oikeusministeriö 2007a.)

Yksityishenkilön velkajärjestelyn ja yrityssaneerauksen tarkoituksena on velallisen taloudellisen toimintakyvyn palauttaminen. Ulosotto taas muistuttaa konkursia siinä, että se on ensisijaisesti likvidaatiotyypistä täytäntöönpanoa: Ulosmittatu omaisuus realisoidaan ja käytetään haetun saatavan maksuun. (Valjakka 2008.)

Yrityksen saneerauksesta annetun lain (47/1993) mukaiseen saneerausmenettelyyn voidaan ryhtyä taloudellisissa vaikeuksissa olevan velallisen jatkamiskelpoisen yritystoiminnan tervehdyttämiseksi tai yritystoiminnan edellytysten turvaami-

seksi ja velkajärjestelyn aikaansaamiseksi. Tuomioistuin vahvistaa tällöin maksuohjelman, joka määrää velallisen varallisuutta ja velkoja koskevista toimenpiteistä. Saneerausmenettelyn kohteena voi olla yksityinen elinkeinonharjoittaja, avoin yhtiö, kommandiittiyhtiö, osakeyhtiö, osuuskunta, asunto-osakeyhtiö tai taloudellista toimintaa harjoittava yhdistys.

Konkurssiin voidaan asettaa luonnollinen henkilö sekä yhteisö, säätiö ja muu oikeushenkilö (KonkL, 1:3). Konkurssihakemuksen voi tehdä sekä velallinen että velkoja. Käytännössä kuitenkin tavallista kuluttaja-yksityishenkilöä ei velkojan kannata hakea konkurssiin, eikä tällainen velallinen hyödy mitään hakemalla konkurssia itse, koska hän ei sillä vapaudu velkavastuustaan (Koulu & Lindfors 2010a, 65).

Kuten aikaisemmin mainittiin, myös konkurssi on yleistäytäntöönpanoa. Kohteena on velallisen koko omaisuus ja huomioon otetaan velallisen kaikki velat ja velkojat. Velallisen omaisuus käytetään konkurssisaatavien maksuun. Velallisen omaisuus siirtyy konkurssin alkaessa velkojien määräysvaltaan (KonkL 12:1, 14:2) ja velallinen menettää oikeuden määrätä konkurssiin kuuluvasta omaisuudesta (KonkL 3:1). Velallisen omaisuuden hoitamista ja myymistä sekä muuta konkurssipesän hallintoa varten tuomioistuin määrää pesänhoitajan (KonkL 8:1).

Kahteen muuhun insolvenssimenettelyyn, yksityishenkilön velkajärjestelyyn ja ulosottoon, perehdytään seuraavaksi. Yksityishenkilön velkajärjestelyä selvitetään nykyisen lain valossa seuraavassa luvussa 2.1. Luvussa 2.2 tutustutaan ehdotukseen uudeksi velkajärjestelylaiksi. Ulosottoon keskitytään myöhemmin luvussa 2.3.

2.1 Yksityishenkilön velkajärjestely

Velkajärjestelylain (VJL, 25.1.1993/57) säännökset ovat perustana kaikessa yksityishenkilöiden velkaongelmien järjestelyssä, joten laki muodostaa velkaongelmien hallintapolitiikan ytimen (Oikeusministeriö 2007a). Lain ensisijaisena tavoitteena on aina saada aikaan neuvotteluratkaisu velallisen ja velkojien kesken. Mikäli neuvotteluratkaisuun ei päästä, velkajärjestelyn edellytykset täytyvät eikä

velkajärjestelylain mukaisia esteitä ole, voi tuomioistuin aloittaa velkajärjestelyn ja vahvistaa maksuohjelman. (VJL 11 §, 54 §; HE 183/1992). Velkajärjestely voidaan myöntää vakituisesti Suomessa asuvalle yksityishenkilölle (VJL, 2 §).

Yksityishenkilön velkajärjestelyn tarkoituksena on parantaa yksityishenkilön taloudellista asemaa. Kun maksuohjelma on päättynyt, hän saa velkajärjestelyn piiriin kuuluneet loppuvelat anteeksi (Rikalainen & Uitto 2008, 303). Velkajärjestelylain säätämisen on ollut myös laaja-alaisempia tavoitteita. Järjestelyn on ajateltu estävän sosiaalista syrjäytymistä, vähentävän viimesijaisen toimeentuloturvan käyttöä ja kannustavan velallisia työntekoon. (HE 183/1992; Muttilainen & Val-kama 2003, 6.)

Velkajärjestelylaki tuli voimaan vuonna 1993. Velkajärjestelyn kaltaisia järjestelmiä luotiin useimpiin Länsi-Euroopan maihin 1990-luvulla (Muttilainen 2007b.) Velkajärjestelylakia on sen voimaantulon jälkeen muutettu moneen otteeseen. Viimeisin muutos on 1.8.2010 voimaantullut maksuohjelman yleisen keston lyhentäminen viidestä vuodesta kolmeen vuoteen.

Velkajärjestelyn piiriin kuuluvat kaikki velallisen velat, jotka ovat syntyneet ennen velkajärjestelyn alkamista (VJL, 3 §). Velallisen on velkajärjestelyssä käytettävä velkojensa suorituksiksi kaikki ne tulot, joita hän ei tarvitse välttämättömiin elinkustannuksiinsa ja elatusvelvollisuudesta aiheutuviin menoihin. Tätä velkoihin käytettävää osuutta tuloista kutsutaan maksuvaraksi. Velallisen perusturvaan kuuluvaan varallisuuteen luetaan velallisen omistusasunto, hänen ja hänen perheensä kohtuullinen asuinirtaimisto ja kohtuullisen tarpeen mukaiset henkilökohtaiset tavarat sekä työvälineet ja niihin rinnastettavat esineet, joita velallinen tarvitsee toimeentulonsa turvaamiseksi. Tämä varallisuus voidaan muuttaa rahaksi vain laissa säädetyissä tapauksissa. Jos velallisella on muuta omaisuutta, se on aina käytettävä velkojen suorituksiksi. (VJL, 5 §.)

Velkajärjestelyssä voidaan vaikuttaa järjestelyn piiriin kuuluvaan velkaan velkajärjestelylain 25 §:ssä luetelluin keinoin. Keinon on oltava velkojan kannalta lievin mahdollinen keino, joka riittää korjaamaan velallisen taloudellisen tilanteen. Ensimmäinen keino on velan maksuaikataulun muuttaminen. Toiseksi maksusuo-

rituksen kohdentamista velalle voidaan muuttaa määrämällä, että velallisen suoritukset on luettava ensin velan pääoman ja vasta sen jälkeen luottokustannusten lyhennykseksi. Kolmas keino on alentaa luoton jäljellä olevia luottokustannuksia. Maksamatta olevan velan määrää voidaan vähentää tai velan maksuvelvollisuus poistaa kokonaan vain, jos velkajärjestelyä ei muuten voida toteuttaa. Maksuohjelmaa, jossa velallisen maksuvelvollisuus on kokonaan poistettu, kutsutaan nol-laohjelmaksi.

Maksuohjelman aikana saamistaan ylimääräisistä tuloista ja varoista velallinen on velvollisen maksamaan velkojille lisäsuorituksia. Kertaluonteisesta suorituksesta on maksettava velkojille 1 000 euron ylittävä osa. Kalenterivuoden aikana kasva-neista tuloista on puolestaan maksettava puolet 896 euroa (vuonna 2011) ylittä-västä osasta, jos velallinen ei tarvitse sitä välttämättömiin menoihinsa. Kertaluon-teisen suorituksen maksuvelvollisuus on täytettävä kolmen kuukauden kuluessa maksun saannista, muilta osin seuraavan kalenterivuoden ensimmäisten kolmen kuukauden aikana. (VJL, 35 a §.)

Velallisen on ilmoitettava velkojilleen maksukykynsä olennaisesta paranemisesta kuukauden kuluessa muutoksesta. Ilmoitusvelvollisuus on osa velallisen myötä-vaikutusvelvollisuutta, josta on säädetty velkajärjestelylain 7 pykälässä. Velalli-sella on myötävaikutusvelvollisuus hakemuksen vireilletulosta alkaen. Tämä tar-koittaa sitä, että velallisen on otettava huomioon velkojien edut, eikä hän saa omin toimin heikentää taloudellista asemaansa. Velallisen on myös ryhdyttävä sellaisiin toimenpiteisiin maksukykynsä parantamiseksi, joita häneltä kohtuudella voidaan edellyttää. Myötävaikutusvelvollisuuden rikkominen voi estää velkajärjestelyn myöntämisen (VJL, 10 § 8k). Velallisen myötävaikutusvelvollisuus säilyy koko velkajärjestelyn keston ajan.

Oikeustapausesimerkki:

KKO 2005:8

Velallinen, jolle oli vahvistettu maksuohjelma, ei ollut ulkomaille muutettuaan ilmoittanut osoitteenmuutoksistaan velkojille. Velallinen ei kuitenkaan ollut laiminlyönyt myötävaikutusvelvollisuuttaan niin, että maksuohjelma olisi voitu määrätä raukeamaan. Mikään asiassa ei viitannut siihen, että nimenomaan uusien yhteystietojen toimittamatta jättäminen olisi vaarantanut maksuohjelman toteutu-

mista. Sen sijaan esimerkiksi maksuohjelman aikana maksukyvyyn paranemisesta ilmoittamatta jättäminen voisi sellaisenaan olla peruste velkajärjestelyn raukeamiselle.

Takaus- ja vakuusvastuun järjestelystä ilman velkajärjestelyä on säädetty velkajärjestelylain 72–77 pykälässä. Seuraavaksi on kerrottu velkajärjestelyn edellytyksistä ja yleisistä esteistä. Velkajärjestelyn hakemisen ja alkamisen oikeusvaikutuksiin, maksuohjelmaan ja muihin velkajärjestelyn vaikutuksiin erityisesti ulosoton kannalta keskitytään myöhemmin luvussa 3.

2.1.1 Velkajärjestelyn edellytykset ja yleiset esteet

Velkajärjestelyn edellytykset on säädetty velkajärjestelylain 9 pykälässä. Sen mukaan velkajärjestely voidaan myöntää maksukyvyttömälle velalliselle, jonka maksukyvyttömyyden pääasiallisena syynä on velallisen maksukyvyyn olennainen heikentyminen sairauden, työkyvyttömyyden, työttömyyden tai muun olosuhteiden muutoksen vuoksi pääasiassa ilman velallisen omaa syytä. Velkajärjestelyn myöntämiseen voi olla myös muuten painavat perusteet, kun otetaan huomioon velkojen ja niihin liittyvien velvoitteiden määrä suhteessa velallisen maksukykyyn. Lisäksi edellytetään, että velallinen ei kohtuudella kykene parantamaan maksukykyään voidakseen selviytyä veloistaan aiheutuvista menoista.

Vuonna 1997 lisättiin velkajärjestelylakiin pykälä 9 a, jonka mukaan velkajärjestely estyy väliaikaisesta syystä. Velkajärjestelyä ei voida myöntää, jos velallisella ei ole maksuvaraa väliaikaisena pidettävästä syystä, tai jos velallinen ei pysty maksuvarallaan maksamaan muita kuin vakuusvelkojaan vähäisenä pidettävää määrää enempää. Arvioitaessa syyn määräaikaaisuutta ja maksuvaran määrää, on otettava huomioon erityisesti velallisen ansaintamahdollisuudet. Koskelon ja Lehtimäen (1997, 55) mukaan väliaikaisina syinä voidaan pitää esimerkiksi opiskelua ja väliaikaista työttömyyttä.

Elinkeinotoimintaa harjoittavaa velallista koskevat erityissäännökset, jotka on kerrottu velkajärjestelylain 45–48 pykälissä. Velkajärjestelyn myöntämiselle on tällöin asetettu lisäedellytyksiä, jotka liittyvät elinkeinotoiminnasta aiheutuneisiin

velkoihin ja yhtiössä tapahtuvaan elinkeinotoimintaan. Nämä velat eivät kuulu velkajärjestelyn piiriin.

Velalliselle ei myönnetä velkajärjestelyä, vaikka velkajärjestelyn yleiset edellytykset täytyisivätkin, jos hän on syyllistynyt sellaiseen tekoon, joka on velkajärjestelyn este (Rikainen & Uitto 2008, 303). Yleiset esteet velkajärjestelylle on lueteltu velkajärjestelylain 10 pykälässä. Esteiden tarkoituksena on sulkea pois velkajärjestelystä sellaiset henkilöt, joiden velkaantumiseen liittyy yhteiskunta- ja maksumoraalin kannalta arveluttavia piirteitä. Velkajärjestelyä ei voida myöntää, jos:

- ”1) velalliselle on määrätty rikoksen perusteella maksuvelvollisuus eikä velkajärjestelyn myöntämistä voida pitää perusteltuna velan määrä, rikoksen laatu, vahingon kärsineen asema ja muut seikat huomioon ottaen;*
- 2) velallinen on epäiltyä esitutkinnassa tai syytteessä rikoksesta taikka hänen syykseen on luettu rikos, ja velkajärjestely voitaisiin 1 kohdan nojalla evätä, jos velalliselle määrätään rikoksen perusteella maksuvelvollisuus;*
- 3) merkittävänä pidettävää velkaa on syntynyt elinkeinotoiminnassa, jossa on menetelty törkeän sopimattomasti velkojia kohtaan tai laiminlyöty olennaisesti lakisääteisiä velvollisuuksia tai joka on ollut pääasiallisesti keinottelunluonteista;*
- 4) velallinen on olemassa olevien tai odotettavien taloudellisten vaikeuksiensa vuoksi sopimattomasti heikentänyt taloudellista asemaansa tai suosinut jotakuta velkojaa taikka muutoin järjestellyt taloudellista asemaansa velkojien vahingoittamiseksi, tai on todennäköisiä syitä epäillä velallisen menettelleen näin;*
- 5) velallinen on ulosottomenettelyssä pakoillut, salannut tulojaan tai varojaan taikka antanut niistä vääriä tai harhaanjohtavia tietoja;*
- 6) velallinen on tahallaan antanut velkojalle taloudellisesta asemastaan vääriä tai harhaanjohtavia tietoja, jotka ovat olennaisesti vaikuttaneet luoton myöntämiseen, ja velallisen menettelyä on luoton määrä ja muut olosuhteet huomioon ottaen pidettävä erityisen moitittavana;*
- 7) velkojen perusteesta ja syntyolosuhteista, velallisen tavasta hoitaa talouttaan tai muista seikoista voidaan päätellä olevan todennäköistä, että velallinen on velkaantunut harkitusti velkajärjestelyä silmällä pitäen tai ilmeisen kevytmielisesti ottaen huomioon se, minikälaista harkintaa hänen asemassaan olleelta henkilöltä sellaisissa olosuhteissa kohtuudella voidaan edellyttää;*
- 8) velallinen on velkajärjestelyä varten antanut taloudellisesta asemastaan vääriä tai harhaanjohtavia tietoja, jättänyt selvittämättä mahdollisuudet sovintoratkaisuun, laiminlyönyt 6 §:ssä säädetyn tietojenantovelvollisuutensa tai 7 §:ssä säädetyn myötäväikutusvelvol-*

lisuutensa, rikkonut 12 §:ssä säädetyn maksu- ja vakuudenasettamiskiellon tai muutoin menettelyllään tai laiminlyönnillään vaikeuttanut velkajärjestelyä;
 9) *on perusteltua syytä olettaa, että velallinen ei tulisi noudattamaan maksuohjelmaa; tai*
 10) *velalliselle on aikaisemmin myönnetty velkajärjestely.*” (VJL, 10 §.)

Edellä olevasta lainkohdasta siis ilmenee, että muun muassa kevytmielisyys velkaa otettaessa ja välinpitämättömyys sen takaisin maksamisesta on rehabilitaation este (Koulu & Lindfors 2010a, 18). Esteistä huolimatta velkajärjestely voidaan kuitenkin 10 a -pykälän mukaan myöntää, jos siihen on painavia syitä. Tällöin otetaan erityisesti huomioon velkaantumisesta kulunut aika, velallisen toimet velkojen maksamiseksi ja muut velallisen olosuhteet sekä velkajärjestelyn merkitys velallisen ja velkojen kannalta.

Oikeustapausesimerkkejä:

KKO 2006:34

A:lle ei voitu myöntää hänen vuonna 2004 hakemaansa velkajärjestelyä, kun hän oli luopunut vuonna 2002 testamentilla saamistaan pörssiosakkeista muiden testamentinsaajien hyväksi. A oli järjestellyt taloudellista asemaansa velkojen vahingoksi (VJL 10 § 4 kohta).

-

KKO 2001:21

A:n oli katsottu velkaantuneen ilmeisen kevytmielisesti (10 § 7 kohta). A oli mennyt vakinaiseen työsuhteeseen toisen palvelukseen elinkeinotoimintansa päätyksen jälkeen. Hänen palkastaan oli ulosmitattu säädetty enimmäismäärä lähes kymmenen vuoden ajan. Suoritukset eivät kuitenkaan käytännöllisesti katsoen juurikaan lyhentäneet velkapääomaa velkojen suuren määrän vuoksi. A:lla oli ammattinsa ja siitä saatavien tulojen perusteella tosiasiallisesti heikot mahdollisuudet parantaa velanhoitokykyään. Näiden syiden vuoksi KKO katsoi olevan erityisiä vastasyitä, joiden perusteella A:lle tuli myöntää velkajärjestely (VJL 10 a §).

-

KKO 1995:17

A:lle ei myönnetty velkajärjestelyä ilmeisen kevytmielisen velkaantumisen vuoksi erityisesti sillä perusteella, että A oli sitoutunut takaukseen vielä työttömäksi jäätyään (VJL 10 § 7 kohta). A oli avopuolisonsa ja kolmannen henkilön kanssa taanneet vastavuoroisesti toistensa kulutusluottoja.

-

KKO 2011:9

A oli pääosin velkaantunut 1990-luvulla päättyneen yritystoiminnan seurauksena. Lisäksi A oli tuomittu rangaistukseen ja korvausvelvol-

lisuuteen mainituissa yritystoiminnassa tapahtuneiden rikosten johdosta vuonna 2005. A oli hankkinut uuden ammatin yritystoiminnan päättymisen jälkeen. A:n varallisuutta ja perintönä saamaa omaisuutta oli realisoitu velkojen suorittamiseksi, ulosotto-perintä oli jatkunut noin kymmenen vuotta. KKO katsoi, että asiassa oli painavia vastasyitä myöntää velkajärjestely siitä huolimatta, että maksuvelvollisuus oli huomattavalta osalta aiheutunut talousrikollisuudesta. Ratkaisevana voitiin pitää velkaantumisen kulunutta pitkää aikaa. HE:n (98/2002) mukaan ”mitä suurempaa moitittavuutta velkajärjestelyn este osoittaa velallisessa, sitä tärkeämpää on, että velallinen on pitkäaikaisesti osoittanut selvää pyrkimystä velkoitteidensa hoitamiseen”. KKO:n perustelujen mukaan velkajärjestelyn myöntämistä rikokseen syyllistyneelle voi puoltaa velallisen elämäntilanteen muuttuminen ja hänen sosiaalinen ryhdistäytymisensä. Velkajärjestely myönnettiin yleisestä esteestä huolimatta.

2.1.2 Velkajärjestelymenettely

Kuten edellä kerrottiin, ennen velkajärjestelyn aloittamista velallisen on selvitettävä mahdollisuudet tehdä sovintoratkaisu velkojien kanssa taloudellisen tilanteensa korjaamiseksi (VJL, 11 §). Velkajärjestelyhakemus voidaan jättää tuomioistuimelle vasta jos sovintoneuvotteluissa ei päästä ratkaisuun.

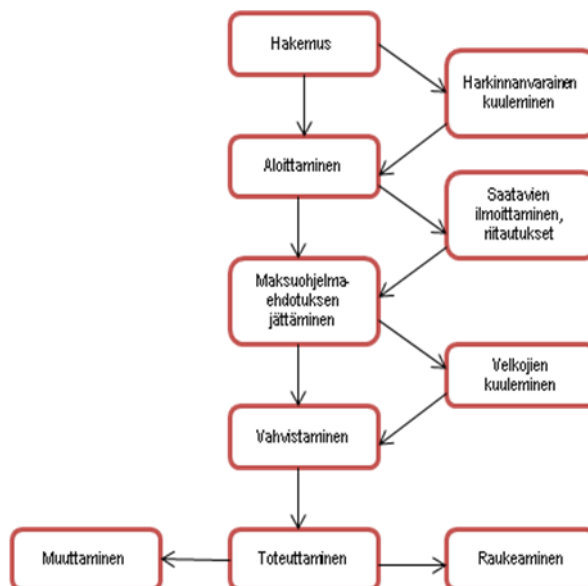
Velkajärjestely tulee vireille velallisen hakemuksesta. Velkajärjestelyhakemuksista lähes 90 prosenttia valmistelevat talous- ja velkaneuvojat, mutta velallinen voi valmistella hakemuksen myös itse tai muuta avustajaa käyttäen. Velallinen voi hakea velkajärjestelyä yksin tai yhdessä aviopuolison, kanssavelallisen tai takaa-ajan kanssa. Velkajärjestelyä haetaan oman kotipaikan käräjäoikeudelta oikeusministeriön vahvistamalla velkajärjestelyhakemuslomakkeella. (VJL, 8 §; Muttilainen 2007a, 6.)

Velkajärjestely alkaa, kun tuomioistuin tekee päätöksen velkajärjestelyn aloittamisesta (VJL, 3 §). Tuomioistuin voi hakemuksen johdosta kuulla velkojia ja hakemuksen hylkäämisen perusteeksi hankkia selvityksiä velkojan esittämästä vaatimuksesta (VJL, 52-53 §).

Aloittamisesta päätettäessä voidaan määrätä selvittäjä velallisen taloudellisen tilanteen selvittämiseksi tai omaisuuden rahaksimuuton vuoksi (VJL, 64 §). Rissa-

sen (2009) mukaan käytännöksi on muodostunut, että selvittäjä määrätään aina, kun hakemukseen ei liity maksuohjelmaehdotusta. Maksuohjelmista neljä viidesosan valmistele asianajaja tai muu lakimies, jonka tuomioistuin on määrännyt selvittäjäksi (Mutttilainen 2007a, 22). Selvittäjäksi voidaan määrätä myös ulosottomies tai kihlakunnanulosottomies (VJL, 65 §).

Kuviossa 1 on kuvattu velkajärjestelyprosessin kulkua pääpiirteittäin. Velkajärjestelyn aloittamisen jälkeen tuomioistuimelle toimitetaan maksuohjelmaehdotus, jonka se yleensä vahvistaa. Vahvistettua maksuohjelmaa voidaan myöhemmin muuttaa tai se voidaan määrätä raukeamaan velallisen tai velkojan hakemuksesta. Raukemisen syynä voi olla esimerkiksi se, että velallinen on heikentämällä maksukykyään laiminlyönyt myötävaikutusvelvollisuutensa (VJL, 42 §).

KUVIO 1. Yksityishenkilön velkajärjestelyn pääpiirteittäinen kulku (mukaiillen Koulu & Lindfors 2010a, 121).

Kuten aiemmin mainittiin, maksuohjelman yleistä kestoä lyhennettiin viidestä vuodesta kolmeen vuoteen 1.8.2010 alkaen. Nykyisin ohjelman normaalikesto on siis kolme vuotta. Ohjelman kesto on kuitenkin viisi vuotta, jos maksuohjelmaksi on vahvistettu niin sanottu nollaohjelma, eli velallisella ei ole lainkaan maksuvaraä, tai jos velkajärjestely on myönnetty esteestä huolimatta. Myös silloin, kun velallinen säilyttää omistusasuntonsa, voi maksuohjelman kesto olla pitempi kuin kolme vuotta, ei kuitenkaan muiden kuin vakuusvelkojen osalta yli kymmentä

vuotta. (VJL, 30 §.) Yksityisvelkojan vaatimuksesta maksuohjelman kesto voidaan jatkaa hänen hyväkseen enintään kaksi vuotta maksuohjelman päättymisen jälkeen (VJL, 31 a §).

Oikeustapausesimerkki:

KKO 2005:107

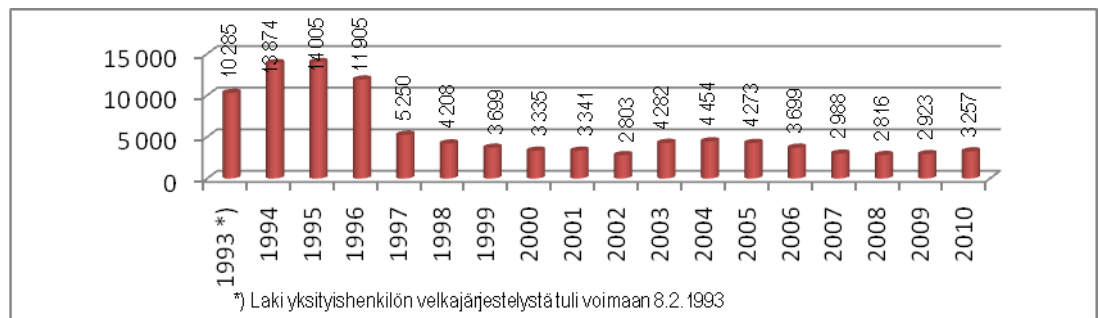
A:n maksuohjelman kestoksi määrättiin neljä vuotta, kun hän oli 1980- ja 1990-lukujen taitteessa tapahtuneesta velkaantumisesta lähtien ollut yhtämittaisesti ulosottoperinnän kohteena. Lyhyemmän maksuohjelman myöntämistä puolsivat KKO:n mukaan velkaantumisen syyt ja ajankohta sekä velkojen pitkäkestoinen ja yhtämittainen ulosottoperintä. A:n ulosoton kautta kertyneitä suorituksia ei voitu pitää vähäisinä A:n maksukykyyn nähden, vaikkakin kertymät olivat vähäisiä suhteessa A:n kokonaisvelkamäärään. Viittä vuotta lyhyempää maksuohjelmaa oli pidettävä myös velkojien kannalta hyväksyttävänä, kun velkojista yksikään ei ollut yksityishenkilö, eikä viiden vuoden maksuohjelmallakaan tuleva suoritus ollut yhdellekään velkojista erityisen merkittävä. Ks. myös KKO 2001:113, KKO 1995:142 ja KKO 2005:106.

Maksuohjelmaa voidaan muuttaa joko velallisen tai velkojan hakemuksesta maksuohjelman keston aikana (VJL, 44 §, 61 §). Lisäsuoritusta velkoja voi hakea velalliselta jos sille on perusteita. Tässä tapauksessa hakemus voidaan tutkia vasta, kun maksuohjelma on päättynyt. Hakemus on tehtävä viipymättä, viimeistään ennen kuin maksuohjelman päättymisestä on kulunut kaksi vuotta. Velkojan on ensin esitettävä velalliselle kirjallinen vaatimuksensa ja varattava velalliselle tilaisuus vastata vaatimukseen. Jos hakemuksen perusteena on velallisen menettely, joka täyttää velallisen petoksen tai törkeän velallisen petoksen tunnusmerkistön, velkoja voi tehdä rauettamishakemuksen ennen rikoksen syyteoikeuden vanhentumista (rikoslaki 39/1889, 39:2-3 §). Lisäksi myös velallisen hakemuksesta voidaan vahvistaa ja määrätä maksettavaksi lisäsuoritus. (VJL, 61 a §.)

Velkajärjestelyasian käsittely käräjäoikeudessa vireille tulosta maksuohjelman vahvistamiseen kestää keskimäärin viisi kuukautta (Mutttilainen 2007a, 22). Kaikista tuomioistuimen velkajärjestelyasioissa tekemistä ratkaisuista menee tieto Oikeusrekisterikeskuksen ylläpitämään velkajärjestelyrekisteriin (VJL, 87 §).

2.1.3 Tilastotietoja velkajärjestelyistä

Velkajärjestelylaki tuli voimaan helmikuussa vuonna 1993. Asiaruuhkat olivat suurimmillaan vuosina 1993-1996 (Kuvio 2). Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2010 vireillepantuja velkajärjestelyjä oli koko maassa 3 257, mikä on 334 enemmän kuin vastaavana ajankohtana vuotta aiemmin. Myös vuoden 2011 ensimmäisellä puoliskolla velkajärjestelyhakemusten määrä oli kasvussa. Velkajärjestelylain voimaantulon jälkeen hakemuksia on jätetty kaikkiaan yli 101 000.

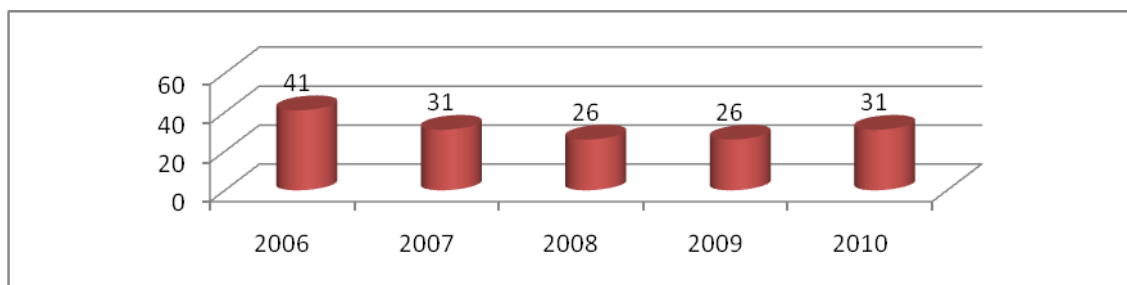
KUVIO 2. Yksityishenkilöiden velkajärjestelyhakemukset 1993–2010 (Tilastokeskus, velkajärjestelyt, 2011.)

Muttilainen (2003, 427) listaa velkajärjestelyasioiden määrän vaihtelun syiksi taloudelliset suhdanteet, kehittymättömät tavat ratkoa vakavia velkaongelmia vapaaehtoisesti ja velkajärjestelylain muutokset. Lakia muutettiin vuonna 1997 tiukentamalla väliaikaisesti maksukyvyttömän velallisen velkajärjestelyn aloittamista ja vaikeuttamalla ohjelmien muuttamista. Tämä vähensi velkajärjestelyhakemusten määrää, mutta ennen muuta vähennys johtui kuitenkin yleisen taloudellisen tilanteen paranemisesta. Velkajärjestelyyn pääsyn helpottaminen vuoden 2003 alussa lisäsi taas menettelyyn hakeutuneiden velallisten määrää (Muttilainen 2003, 432).

Käräjäoikeuksissa käsiteltiin vuonna 2010 loppuun 2 951 velkajärjestelyhakemusta, 417 maksuohjelman muuttamista, 218 lisäsuoritusten vahvistamista ja 98 velkajärjestelyn raukeamista (Tilastokeskus, velkajärjestelyasiat 2011).

Kaikkien velkojen yhteismäärä vuonna 2010 vahvistetuissa maksuohjelmissa oli 168 miljoonaa euroa. Maksuohjelman mediaanivelka samana vuonna oli 31 000

euroa. Kuviossa 3 on kuvattu mediaanivelan määrän kehitystä viiden viimeisen vuoden aikana. Velat ovat puolittuneet 2000-luvulla (Mutttilainen 2007b).

KUVIO 3. Vahvistettujen maksuohjelmien mediaanivelka, 1 000 euroa, 2006–2010 (Tilastokeskus, velkajärjestelyt, 2011).

Velkajärjestelyn saaneista velallisista niukka enemmistö on miehiä. Velallisten keski-ikä on 49 vuotta. Etenkin yksinasuvien ja työelämän ulkopuolella olevien henkilöiden osuus on kasvanut 2000-luvulla. Myös velallisten maksukyvyssä on tapahtunut muutoksia 1990-luvulta 2000-luvulle tultaessa: Maksukyky on pienentynyt selvästi ja entistä pienempi osa veloista tulee maksettua. Tuloillaan velkoja maksavien velallisten maksuvara on keskimäärin 130 euroa kuukaudessa. Velkojen rahamäärä on vähentynyt, mutta velkasuhteiden lukumäärä puolestaan lisääntynyt. Velkojaan maksavien velallisten osuus on myös pienentynyt tulojen ja varallisuuden vähetessä. (Mutttilainen 2007a, 22.) Vuosina 2000-2006 nollaohjelmien osuus maksuohjelmista kasvoi viidenneksestä yli kolmannekseen (Mutttilainen 2007b).

Tilastotiedot osoittavat, että valtaosa hakijoista onnistuu suorittamaan maksuohjelman loppuun ja saa näin mahdollisuuden velattomaan uuteen alkuun. Noin seitsemän kymmenestä velkajärjestelystä onnistuu, kun otetaan huomioon maksuhäiriömerkinnät kolmisen vuotta maksuohjelmien jälkeen. (Mutttilainen & Valkama 2003, 64 - 65, 68.)

Mutttilainen ja Valkama (2003, 70) ovat selvittäneet, että velkajärjestelyssään onnistuneista yli puolella on kuitenkin edelleen velkoja maksettavana maksuohjelman päättymisen jälkeen. Velat ovat enemmistöllä lisäsuorituksia ja ohjelman aikana otettuja vippilainoja. Velaton uusi alku ei siis aina toteudu, vaikka velalli-

nen olisi suoriutunut maksuohjelmastaan. Velkajärjestelynhän voi yleensä saada vain kerran, sillä kuten aiemmin mainittiin, velalliselle aikaisemmin myönnetty järjestely on velkajärjestelyn yleinen este (VJL, 10 § 10 k).

2.2 Ehdotus velkajärjestelystä annetun lain uudistamiseksi

Oikeusministeriö asetti loppuvuodesta 2009 työryhmän, jonka tehtävänä oli laatia ehdotukset yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain uudistamiseksi. Ensimmaisessä vaiheessa työryhmä antoi mietinnön (oikeusministeriön työryhmän mietintö 2009:20) velkajärjestelyn maksuohjelman keston lyhentämisestä viidestä vuodesta kolmeen vuoteen. Lain muutos tuli voimaan 1.8.2010. (Oikeusministeriö 2011, 13.)

Seuraavassa vaiheessa työryhmä selvitti velkajärjestelyn edellytysten ja esteperusteiden ajantasaisuutta sekä mahdollisuutta yksinkertaistaa menettelyä etenkin lisäsuoritusjärjestelmän osalta. Työryhmä kartoitti myös velkajärjestelylain mahdolliset ongelmakohdat yritystoiminnan kannalta. Lisäksi työryhmä arvioi ulosoton vapaakuukausimallia ja selvitti, voidaanko velkavastuun enimmäiskesto toteuttaa myös silloin, kun velallista vastaan ei ole haettu tuomiota. Maaliskuussa 2011 työryhmä ehdotti uuden velkajärjestelylain säätämistä. (Oikeusministeriö 2011, 13.)

Lakiehdotuksen keskeinen muutos on se, että velalliselta perittävä määrä vaihtelisi velallisen tulojen mukaan, jolloin lisäsuoritusvelvollisuutta ei synny. Ulosotto valvoisi maksuohjelman toteuttamista ja jakaisi jako-osuudet velkojille. (Oikeusministeriö 2011, 11.) Nykyisinhän velkojille tulevat jako-osuudet on laskettu valmiiksi koko maksuohjelman keston ajalle velallisen maksuvaran perusteella. Velalliselle voi näin syntyä lisäsuoritusvelvollisuus, jos velallisen maksukyky paranee siitä, mitä se oli maksuohjelman vahvistamishetkellä.

Tuomioistuimen vahvistamassa maksuohjelmassa määriteltäisiin velalliselle elinkustannusosa. Elinkustannusosa rakentuu kahdesta osasta: perusosasta ja erityisosasta. Perusosa määrättäisiin kaikille velalliselle, erityisosa lisäksi niille, joilla on

tavanomaisesta poikkeavia välttämättömiä ja pysyväisluonteisia elinkustannuksia. Perusosa lasketaan ulosoton suojaosuuden perusteella, mutta ulosoton suojamääriä ei käytetä sellaisenaan. (Oikeusministeriö 2011, 26.) Velallisen tulisi käyttää elinkustannusosan ylittävä tulo, eli tilitysosa, velkajärjestelyvelkojensa maksamiseen. Velallinen saisi kuitenkin kannustavuuden vuoksi pitää osan lisääntyneistä ansiostaan itsellään. (Oikeusministeriö 2011, 11.)

Velallisella olisi oikeus saada kolme vapaakuukautta vuodessa. Vapaakuukausina saamansa tulon velallinen saisi omaan käyttöönsä. Vapaakuukausien käyttäminen jatkaisi maksuohjelman kestoja vastaavalla ajalla. (Oikeusministeriö 2011, 12) Maksuohjelman alkamista olisi mahdollisuus lykätä enintään neljällä kuukaudella. Lykkäysjakson alkaessa myös ulosotto päättyisi. (Oikeusministeriö 2011, 32.)

Velkajärjestelyn edellytyksenä olisi edelleen velallisen maksukyvyttömyys. Esteissä on kuitenkin pyritty ottamaan huomioon myös luotonantajan toiminta. Yrittäjän yksityistalouden velkojen lisäksi voitaisiin yksinkertaisissa tapauksissa järjestellä myös elinkeinotoiminnan velat. (Oikeusministeriö 2011, 11.)

Maksuohjelman normaalikesto olisi kolme vuotta, nykyiseen tapaan. Jos velallinen säilyttää omistusasuntonsa, voitaisiin vahvistaa tätä pitempiaikainen ohjelma. Ohjelman kesto olisi viisi vuotta silloin, kun ohjelma on vahvistettu esteestä huolimatta. Lyhentyvä viiden vuoden maksuohjelma voitaisiin vahvistaa silloin, kun velallisen tuloista ei kerry säännöllisesti rahaa. Tällöin ohjelman kesto lyhentyisi, jos velkojille kertyy tilitysosa. Kun velallisen maksukyvyn puute on pysyvä, ei maksuohjelmalla olisi vähimmäiskestoja. Maksuohjelman kesto voitaisiin jatkaa enintään kahdella vuodella yksityisvelkojan hyväksi. (Oikeusministeriö 2011, 12.)

Myös vanhentumislakia muutettaisiin. Siihen lisättäisiin säännös velan toissijaisesta lopullisesta vanhentumisesta. Eräpäivästä laskettava vanhentumisaika olisi 18 tai 23 vuotta. Nyt velallisten saatavat vanhentuvat lopullisesti 15 tai 20 vuodessa, kun velkoja on hakenut saatavasta ulosottooperusteen. Velkoja voi pitää velkaa yllä loputtomasti katkaisemalla vanhentumisen kolmen vuoden välein, jos velalle ei ole haettu ulosottooperustetta. Uudella säännöksellä vähennettäisiin velallisten eriarvoisuutta. (Oikeusministeriö 2011, 35.)

Ulosottolaitoksen tehtävänä olisi valvoa maksuohjelman toteuttamista. Näin velallisen toimia voitaisiin kontrolloida jo ohjelman aikana, eikä jälkiselvittelyjä pääsääntöisesti olisi. (Oikeusministeriö 2011, 24.) Käräjäoikeus toimittaisi maksuohjelman ulosottomiehelle, kun se on vahvistettu (Oikeusministeriö 2011, 35).

Velallinen voisi suorittaa tilitysosan ulosottomiehelle omaehtoisesti. Ulosotossa sama menettely on mahdollinen ulosottokaaren 4 luvun 59 §:n nojalla. Toinen vaihtoehto on, että ulosottomies antaa niin sanotun tilitysmääräyksen työnantajalle taikka eläkkeen tai toistuvaistulon maksajalle. (Oikeusministeriö 2011, 125–126.) Ulosottomies huolehtisi siitä, että tilitysosa jaetaan velkojille lain mukaisessa etuoikeusjärjestyksessä. Nykyisessä järjestelmässähän jokainen velkoja periaatteessa seuraa itse maksuohjelmien toteutumista. (Oikeusministeriö 2011, 34.)

Tarkoituksena on, että vain pieni osa ulosoton henkilöstöstä erikoistuisi velkajärjestelyn maksuohjelmien seurantaan. Tällaisella ulosoton virkamiehellä tulee olla myös kihlakunnanulosottomiehen toimivaltuudet, jotta mahdollisesti vireille tulevat uudet ulosottoasiat voidaan hoitaa maksuohjelman kanssa koordinoitusti. (Oikeusministeriö 2011, 35.) Asioita ei käsiteltäisi myöskään kaikissa ulosottopiireissä, vaan keskitettäisiin yhteen tai muutamaaan yksikköön (Oikeusministeriö 2011, 126). Ehdotuksessa on perusteltu tehtävien siirtämistä ulosottoviranomaiselle sillä, että valvonta- ja uusien ulosottoasioiden koordinoititehtävät ovat sellaista julkisen vallan käyttämistä, jota ei voida antaa yksityisten palveluntuottajien tehtäväksi (Oikeusministeriö 2011, 35). Tavoitteena on tasapainoinen riskinjako velkaantumisen aiheuttamien kustannusten jakamisessa velallisten, velkojien ja yhteiskunnan kesken. (Oikeusministeriö 2011, 23.)

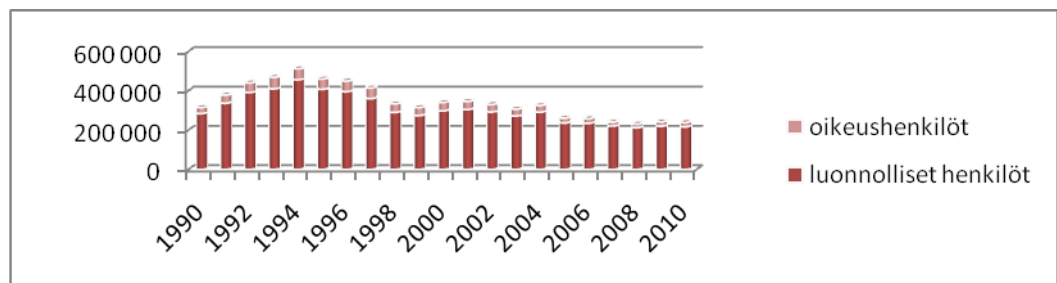
Ulosottomiehellä olisi velkajärjestelyasiassa lähtökohtaisesti sama toimivalta kuin ulosottoasiassa ulosottokaaren mukaan (Oikeusministeriö 2011, 125). Ulosottomies valvoisi muun muassa sitä, ettei sallittujen vapaakuukausien lukumäärää ylitetä (Oikeusministeriö 2011, 32). Velallisen elinkustannusosan muutokset maksuohjelman aikana tapahtuisivat ulosottomiehen päätöksellä. Ulosottomiehen ratkaisusta velallinen saa valittaa käräjäoikeuteen. (Oikeusministeriö 2011, 24.)

2.3 Ulosotto

Ulosotto on laiminlyötyjen velvoitteiden täytäntöönpanoa. Yleensä on kysymys maksuveloitteen täytäntöönpanosta, eli rahasaatavien perinnästä. Velvoite voi olla kuitenkin muunkin tyyppinen, esimerkiksi velvoite luovuttaa toiselle tietty omaisuus tai kielto tehdä jotakin. (UK, 1:1; Linna & Leppänen 2003, 15.) Ulosotokaassa (705/2007) säädetään yksityisoikeudellisten velvoitteiden täytäntöönpanosta. Soveltuvin osin lakia noudatetaan lisäksi verojen ja maksujen sekä sakkojen ja muiden rahamääräisten seuraamusten täytäntöönpanossa (UK, 1:1-2).

Ulosoton hallinnollinen johto, ohjaus ja valvonta kuuluvat Valtakunnanvoudinvirastolle, joka aloitti toimintansa vuonna 2010. Valtakunnanvoudinviraston alaisena toimii 22 ulosottovirastoa. (Valtakunnanvoudinvirasto 2011a, 2.)

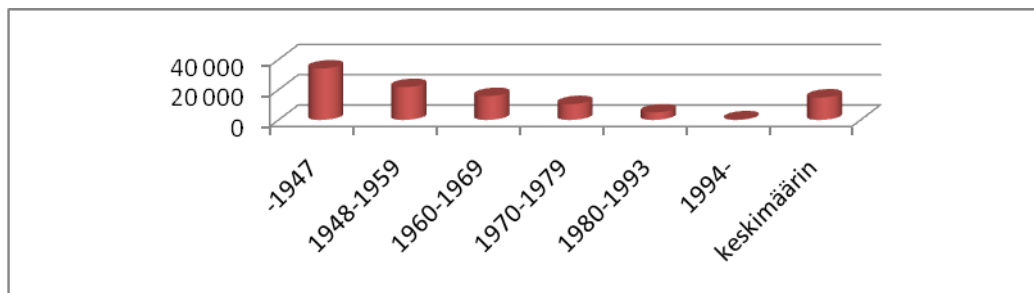
Vuonna 2010 ulosotossa perittiin saatavia noin 518 000 velalliselta, käsiteltyjä asioita oli noin 2,6 miljoonaa. Ulosoton hakijoille tilitettiin samana vuonna noin 837 miljoonaa euroa. Rahamääräisesti laskettuna perittäväksi saapui noin 2,5 miljardia euroa. (Valtakunnanvoudinvirasto 2011b.)

KUVIO 4. Ulosottovelalliset, tilanne vuoden lopussa vuodesta 1990 (Valtakunnanvoudinvirasto 2011b)

Luonnollisia henkilöitä on valtaosa ulosottovelallisista, kuten kuviosta 4 voidaan todeta. Vuoden 2010 lopussa oikeushenkilöitä oli yhdeksän prosenttia kaikista velallisista (239 266 velallista). Velallisten ikäjakauma on melko tasainen. Alaikäisten (vuonna 1994 tai myöhemmin syntyneet) ja vuonna 1947 tai aikaisemmin syntyneiden osuus kokonaisvelallismäärästä on pienin (8 %). Kuviossa 5 on kuvattu velallisten keskimääräistä velkaa kyseisissä ikäluokissa. Velallisen keskimääräinen velka ulosotossa on noin 14 800 euroa. Selvästi suurin keskimääräinen

velka on vuonna 1947 tai aikaisemmin syntyneillä, noin 34 000 euroa. Alaikäisten keskimääräinen ulosottovelka on noin 400 euroa. Luvut kuvaavat tilannetta vuoden 2010 lopussa.

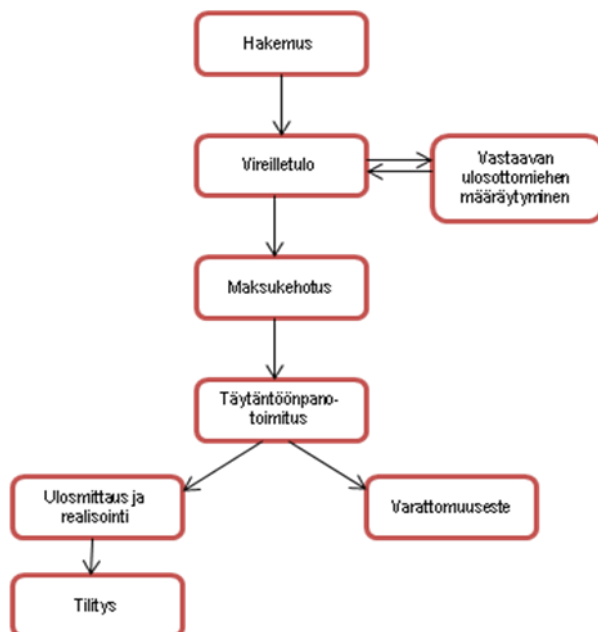
KUVIO 5. Keskimääräinen velka vuoden 2010 lopussa (€/velallinen) (Valtakunnanvoudinvirasto 2011b)

Ulosoton hakija tarvitsee vaateestaan ulosottokaassa tarkoitettua ulosottoperusteen, esimerkiksi käräjäoikeuden antaman maksutuomion, jotta hän voi saada asian vireille ulosottomenettelyssä (Linna 2008, 17). Tässä suhteessa ulosotto poikkeaa muista maksukyvyttömyysmenettelyistä, joihin velkoja voi osallistua ilman täytäntöönpanoperustetta (Linna & Leppänen 2008, 57). Tietyt julkiset saatavat voidaan kuitenkin panna täytäntöön ilman ulosottokaaren mukaista ulosottoperustetta. Näitä asioita ovat verot, julkiset maksut ja muut suoraan ulosottokelpoiset julkiset saatavat. Ulosottoperusteet on lueteltu ulosottokaaren 2 luvun 2 pykälässä.

Velalliselle annetaan ulosottoasian vireilletulon jälkeen vireilletuloilmoitus ja maksukehotus. Velallinen voi maksaa velan vapaaehtoisesti maksukehotuksen eräpäivään mennessä. Ulosottomies voi tietyin edellytyksin antaa velalliselle maksuaikaa. (Linna 2008, 42.) Vapaaehtoisista suorituksista kertyykin pääosa ulosoton tuloksesta, peräti kaksi kolmasosaa tilitetystä rahamäärästä (Linna & Leppänen 2003, 430).

Jos velallinen ei maksa velkaansa vapaaehtoisesti maksukehotuksella tai myönnetyn maksuajan jälkeen, ulosottomies toimittaa ulosmittauksen. Ulosmittauksen kohteena voi olla velallisen palkka, eläke, elinkeinotulo, muu toistuvaistulo tai omaisuus: veronpalautus, velallisen raha- tai tilivarat, kiinteistö, ajoneuvo, asunto-osakkeet tai muu irtain omaisuus. Pääsääntöisesti irtain omaisuus ulosmitataan

ennen kiinteää omaisuutta. Myyntiä edellyttävä omaisuus voidaan myydä huuto-kaupalla tai vapaalla myynnillä. Kertyneet rahavarat tilitetään velkojille. (Linna 2008, 42.) Kuviossa 6 on kuvattu ulosottomenettelyn pääpiirteittäinen kulku.

KUVIO 6. Ulosottomenettelyn pääpiirteittäinen kulku (mukaillen Koulu & Lindfors 2010a, 158).

Velalliselle todetaan varattomuuseste, jos häneltä ei löydetä ulosmittauskelpoisia varoja. Ulosottomies palauttaa ulosottoasiat velkojille, joille annetaan estetodistus. Esteestä lähetetään tieto myös luottotietorekisterin pitäjille. (UK, 1:32.) Maksuhäiriömerkintä säilyy rekisterissä yleensä kolme vuotta. Aika lyhenee kahteen vuoteen, jos lasku maksetaan eikä luottotiedoissa ole muita merkintöjä. Merkin­nän säilytysaika taas pitenee neljään vuoteen, jos säilytysaikana tulee uusia mak­suhäiriömerkintöjä. (Luottotietolaki 11.5.2007/527, 4:18). Estetiedon lisäksi myös pitkäkestoisesta ulosotosta merkitään tieto luottotietorekisteriin (UK, 1:32).

Ulosottooperusteen täytäntöönpanokelpoisuudella on ulosottokaaren (UK, 2:24) mukaan määräaika: Määräaika on 15 tai 20 vuotta ja koskee sellaisia ulosottope­rusteita, joissa luonnolliselle henkilölle on asetettu maksuvelvoite. Määräajan päättyminen merkitsee sitä, että velkoja ei voi enää periä tällaista velkaa. Saatava vanhentuu lopullisesti määräajan umpeen kuluttua (UK, 2:27). Pääsääntöisesti ulosottooperuste on täytäntöönpanokelpoinen 15 vuotta. Määräaika on 20 vuotta,

jos velkojana on luonnollinen henkilö tai jos korvaussaatava perustuu sellaiseen rikokseen, jota velallinen on tuomittu vankeuteen tai yhdyskuntapalveluun.

Ulosottokaaren mukaan velkoja voi vaatia ulosottoperusteen määräajan jatkamista nostamalla kanteen velallista vastaan tuomioistuimessa. Määräaikaa voidaan jatkaa 10 vuodella alkuperäisen määräajan päättymisestä jos velallinen on olennaisesti vaikeuttanut maksunsaantia alkuperäisen määräajan kuluessa esimerkiksi salaamalla tai antamalla vääriä tai harhaanjohtavia tietoja taloudellisesta asemastaan ulosotossa tai yksityishenkilön velkajärjestelymenettelyssä. Määräaikaa ei kuitenkaan saa jatkaa, jos se olisi velallisen kannalta kohtuutonta. Kanne määräajan jatkamisesta on tehtävä kahden vuoden kuluessa alkuperäisen määräajan päättymisestä. (UK, 2:26.)

Ulosottoviranomaisen tehtävänä on valvoa sekä velkojan että velallisen etua. Tämä ja muut ulosoton keskeiset periaatteet käyvät ilmi ulosottokaaren 1 luvun 19 §:stä, jonka mukaan ulosottoimet tulee suorittaa puolueettomasti, joutuisasti, tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti, asianmukaisesti, tarpeeronta haittaa aiheuttamatta ja vastaajan omatoimisuutta ja asianosaisten sovinnollisuutta edistävällä tavalla. (UK, 1:19; Linna 2008, 44.) Perinnän tulisi siis olla yksinkertaista, halpaa ja turvata asianosaisten oikeusturva.

Linnan mukaan ulosoton tehtävänä on perinnän lisäksi rehabilitaatio, eli velallisen taloudellisen toimintakyvyn ennalleen saattaminen. Hänen mukaansa uusissa ulosoton säännöksissä on otettu huomioon myös inhimilliset näkökulmat ja kustannukset. Pehmeitä perintäkeinoja ovat maksuaika (UK, 4:6), maksusuunnitelma (UK, 4:59 ja 62–63) ja maksusopimus (UK, 4:60–63). Etenkin palkan ja muun toistuvaistulon ulosmittausta voidaan lisäksi helpottaa aiempaa laajemmin. Myös velallisen oikeus säilyttää tietty omaisuus itsellään, eli velallisen erottamisetu, palvelee rehabilitaatiopäämäärää. (Linna 2008, 18.)

Velkaongelmista selviämistä onkin viime vuosina pyritty edistämään monin lainsäädäntöuudistuksin. Ulosottolainsäädännön uudistaminen on ollut yksi näistä maksuhäiriöpoliittisista keinoista. Lisäksi luottotietolainsäädäntö on uudistettu ja yksityishenkilön velkajärjestelylakia ja yrityssaneerauslakia on muutettu. Ulos-

otossa palkan ja eläkkeen ulosmittauksen yhteydessä valtiolle tulevia ulosottomaksuja on alennettu, velallisen suojaosuutta on nostettu, vapaakuukausia lisätty sekä säädetty luonnollisia henkilöitä koskeva saatavien määräaikaisuus. Luottotietorekisteristä poistetaan välittömästi tiedot vanhentuneista veloista. Yksityishenkilön velkajärjestelylakia on muutettu lyhentämällä maksuohjelman yleistä kestoaikaa. (Valtakunnanvoudinvirasto 2011a, 4.)

2.4 Velkajärjestelyn ja ulosoton suhde

Oikeusministeriön Maksuhäiriöpolitiikan toimintaohjelman (Oikeusministeriö 2007a) mukaan yksi maksuhäiriöpolitiikan tehtävistä on huolehtia velkajärjestely- ja perintämenettelyjen koordinoidusta toiminnasta. Menettelyn valinta eri järjestelmien välillä on tehtävä tarkoituksenmukaiseksi niin velalliselle, velkojalle kuin viranomaisille. Yksityishenkilö valikoituu menettelyyn lakisääteisen talous- ja velkaneuvonnan, julkisen oikeusavun ja viranomaisten välisen yhteistyön pohjalta.

Maksukyvyttömyysmenettelystä toiseen on mahdollista siirtyä olosuhteiden muuttuessa. Esimerkiksi, jos velallinen laiminlyö velkajärjestelyn maksuohjelman suoritukset, muuttuu vahvistettu maksuohjelma ulosotoperusteeksi. Menettelyt edellyttävät eri viranomaisten yhteistyötä. Ulosottomies voi esimerkiksi antaa selvitystä velkajärjestelyhakemusta käsittelevälle tuomioistuimelle tai myydä konkursipesään kuuluvaa omaisuutta. (Oikeusministeriö 2007a.)

Koulu ja Lindfors (2010a, 20) muistuttavat, että teoriassa eri insolvenssimenettelyt ovat kuitenkin suljettuja; yksittäistä maksukyvyttömyystapausta ei voi siirtää toiseen menettelyyn, vaikka alkuperäinen valinta havaittaisiin virheelliseksi. Siten esimerkiksi siirtymää ulosotosta yksityishenkilön velkajärjestelyyn ei muodollisesti tunneta. Kuitenkin aloitettu yksityishenkilön velkajärjestely vaikuttaa myös ulosottoon, joten asiallisesti kysymys on eräänlaisesta siirtymästä.

Pääsääntöisesti yleistäytäntöönpanon käynnistyminen estää erillistäytäntöönpanon. Tällä turvataan kanssavelkojan asema. Ulosotossa velkajärjestelymenettelyn

alkamisen estevaikutus tulee ottaa huomioon viran puolesta, koska kyse on laissa säädetystä ulosoton esteestä. Velkajärjestelyn vahvistaminen johtaa ulosotossa estetodistuksen antamiseen. (Linna & Leppänen 2008, 585.)

Yksityishenkilön velkajärjestelyssä kohteena on velallisen koko omaisuus. Huomioon otetaan velallisen kaikki velat ja velkojat. Yksityishenkilön velkajärjestely on siis yleistäytäntöönpanoa. Ulosotto on taas erillistäytäntöönpanoa. Kohteena on vain velallisen ulosmitattu omaisuus. Huomioon voidaan vain rajoitetusti ottaa ulosmittauksen ulkopuolelle jääneiden velkojien oikeuksia. Käytännössä yleis- ja erityistäytäntöönpanon ero on hämärtynyt. (Koulu & Lindfors 2010a, 6.) Merkittävä esimerkki tästä on ulosottooperusteen määräaikaisuutta koskeva sääntely, jonka avulla on pyritty kaventamaan ulosoton ja yksityishenkilön velkajärjestelyn eroja (Hakkola 2002, 384).

Velallisen taloudellisen tilanteen hallintaa ja toimintakyvyn palauttamista pyritään edistämään kaikissa maksuhäiriötilanteissa. Säättämällä velalliselle ulosotossa suojaisuus ja mahdollisuus vapaakuukausiin, ja velkajärjestelyssä säännökset velallisen maksukyvyn arvioinnista, on edistetty velallisen toimintamahdollisuuksia. (Oikeusministeriö 2007a.)

3 VELKAJÄRJESTELYN VAIKUTUKSET ULOSOTTOON

3.1 Neuvominen velkaneuvonnan lähteille

Valtakunnanvoudinvirasto on 4.10.2010 ohjeistanut ulosottovirastoja neuvomaan asiakkaita velkaneuvonnan lähteille (Valtakunnanvoudinvirasto 2010c). Ohjeen mukaan viimeistään ulosottoviranomaisen on informoitava asiakasta talous- ja velkaneuvonnan mahdollisuudesta, kun havaitaan henkilön mahdollisesti olevan neuvonnan tarpeessa. Velkaongelmiin on syytä tarttua mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.

Apua maksu- ja velkaongelmien hoidossa antavat talous- ja velkaneuvojat. Neuvonta on asiakkaalle maksutonta palvelua, jota ensisijaisesti järjestävät kunnat. Neuvojat auttavat kartoittamaan velallisen kokonaistilanteen. He auttavat velallista neuvotteluissa velkojien kanssa, maksuaikataulujen ja velkojen järjestelyssä, velkajärjestelyhakemuksen ja maksuohjelman laatimisessa ja tarkistamisessa sekä ulosoton vapaakuukausien hakemisessa. Tarvittaessa talous- ja velkaneuvojat kertovat myös muista saatavilla olevista tukipalveluista. (Kuluttajavirasto 2011, 5.)

Laki talous- ja velkaneuvonnasta (4.8.2000/713) tuli voimaan vuonna 2000. Lain tavoitteena on yksityishenkilöiden avustaminen velkaongelmissa ja velkaongelmien ennaltaehkäiseminen tarjoamalla asiakkaille yksilöllistä talousneuvontaa taloudenpidon suunnittelussa. Valkaman (2004) mukaan talous- ja velkaneuvonnan asiakkaista noin puolella velkaongelmat liittyvät päätyyneeseen yritystoimintaan. Toinen asiakasryhmä koostuu pääasiassa kulutusluottojen takia velkaongelmiin joutuneista. Ulosotossa velkoja on yhdeksällä kymmenestä talous- ja velkaneuvonnan asiakkaasta.

Lähes puolelle talous- ja velkaneuvonnan asiakkaista haetaan yksityishenkilön velkajärjestelyä. Muille asiakkaille valmistellaan Takuu-Säätiön takaushakemus, tarjotaan vain neuvonta-apua tai velkoja pyritään järjestelemään vapaaehtoisesti. (Valkama 2011, 7.) Velkojien kanssa tehtävillä maksujärjestelyillä velallisen on mahdollista pienentää kuukausieriä ja pidentää laina-aikaa, yhdistää luottoja, so-

pia lyhennysvapaista jaksoista, joiden aikana voi maksaa pienempiä ja kiireellisiä maksuja pois, tai alentaa korkoa. (Kuluttajavirasto 2011, 5.)

Velkoja voi olla järkevää yhdistää, jos velkoja on lukumääräisesti kertynyt monta, mutta yhteissumma ei ole vielä paisunut kohtuuttomaksi. Velkoja varten voi tällöin ottaa järjestelylainan. Takauksia myöntää esimerkiksi Takuu-Säätiö. (Malin 2011.) Apua huonon taloustilanteen hoitoon voi saada myös kunnille vapaaehtoisesta sosiaalisesta luototuksesta tai erilaisista kolmannen sektorin ja yritysten tarjoamista palveluista. Velka-asioita voi selvittää myös suoraan ulosottoviranomaisen kanssa.

Lakisääteisen yksityishenkilön velkajärjestelyn hakeminen on viimeinen vaihtoehto ratkaista ylivelkaantumistilanne (Kuluttajavirasto 2011, 6). Talous- ja velkaneuvonnan asiakkaista lähes puolelle velkaongelmien ratkaisukeinoksi soveltuu velkaneuvojien arvion mukaan yksityishenkilön velkajärjestely (Valkama 2011, 7). Velkojen suuri määrä suhteessa asiakkaan maksukykyyn on yleisin yksittäinen syy velkajärjestelyn hakemiselle. Esteperusteesta huolimatta velkajärjestelyä suunnitellaan haettavaksi yli 40 prosentille asiakkaista. (Valkama 2011, 9-10.) Lähes 90 prosentissa tapauksia velkajärjestelyn hakeminen johtaa hakemuksen hyväksymiseen ja maksuohjelman vahvistamiseen (Valkama 2011, 8).

3.2 Velkajärjestelyn hakemisen ja alkamisen oikeusvaikutukset

Velkajärjestelyhakemuksen ratkaisemiseksi tuomioistuin voi omasta aloitteestaan tai velkojan hakemuksesta pyytää ulosottomiestä tekemään velallisesta ulosottoselvityksen tai antamaan muita tarpeellisia tietoja. Tuomioistuimen määräyksellä ulosottomiehellä on salassapitosäännösten estämättä sama oikeus kuin velallisella saada tietoja velallisen pankkitileistä, maksuliikkeestä, sopimuksista ja sitoumuksista sekä velallisen varallisuudesta, verotuksesta ja muista velallisen taloudellista asemaa koskevista seikoista. Ulosottomies voidaan kutsua myös asiasa kuultavaksi. (VJL, 53 §.)

Velkajärjestelyn hakemisella ei ole oikeusvaikutuksia velkoihin nähden (Koskelo & Lehtimäki 1997, 122). Velalliselle hakemuksen vireilletulosta puolestaan seuraa myötävaikutusvelvollisuus. Tämä tarkoittaa sitä, että velallisen on otettava huomioon velkojien edut, eikä hän saa omin toimin heikentää taloudellista asemaansa. Velallisen on myös ryhdyttävä sellaisiin toimenpiteisiin maksukykynsä parantamiseksi, joita häneltä kohtuudella voidaan edellyttää. (VJL, 7 §.)

Velallisen on siis pyrittävä säilyttämään tulotasonsa, eikä hän voi esimerkiksi irtisanoutua työstään tai vaihtaa työtään huonommin palkattuun työhön (Koskelo & Lehtimäki 1997, 122). Velallinen on myös velvollinen vaihtamaan työtään paremmin palkattuun työhön, jos hänellä on siihen mahdollisuus. Samoin työttömänä oleva velallinen on velvollinen ottamaan tarjolla olevaa työtä vastaan. (Koskelo & Lehtimäki 1997, 436.)

Velkajärjestelyn aloittaminen keskeyttää viivästyskoron kertymisen velkajärjestelyn piiriin kuuluvalla velalla (VJL, 16 §). Viivästyskorkoa ei lasketa velkajärjestelyn alkamisen ja hakemuksen hylkäämisen väliseltä ajalta. Saatavalle lasketaan kuitenkin korko täytäntöönpanon keskeytysajalta. (VJL, 22 §.) Kun maksuohjelma on määrätty raukeamaan, ei velallinen ole velvollinen suorittamaan viivästyskorkoa velkajärjestelyn alkamisen ja maksuohjelman vahvistamisen väliseltä ajalta. Maksuohjelman keston ajalta velallisen on suoritettava viivästyskorkoa vain jos tuomioistuin maksuohjelman raukeamisen syyn vuoksi niin määrää. (VJL, 42 §.) Rovaniemen hovioikeuden päätöksen (23.5.2006, U 06/120) mukaan velallinen ei ole velvollinen suorittamaan viivästyskorkoa myöskään velkajärjestelyn alkamisen ja hakemuksen sillensä jättämisen väliseltä ajalta.

Aloituspäätöksen tekemisen jälkeen tulevat voimaan tietyin poikkeuksin myös maksu- ja vakuudenasettamiskielto, perintäkielto ja ulosmittauskielto. Päätös velkajärjestelyn alkamisesta estää myös hädän täytäntöönpanon ja velkajärjestelyn hakijan perusturvaan kuuluvan omaisuuden takaisinoton ja tilityksen. (VJL 12§, 13§, 17§, 18 §.) Kieltojen tarkoituksena on turvata velalliselle rauhoitusaika maksuohjelmaehdotuksen valmistelemista varten (Koskelo & Lehtimäki 1997, 140). Tuomioistuin voi velallisen vaatimuksesta määrätä nämä kiellot väliaikaisena jo

velkajärjestelyhakemuksen tultua vireille (VJL, 21 §). Hakemukseen on merkittävä, vaaditaanko väliaikaista kieltoa (Koskelo & Lehtimäki 1997, 121).

Velkajärjestelyn alkamisen oikeusvaikutukset ovat voimassa, kunnes maksuohjelma vahvistetaan. Jos velkajärjestelyhakemus hylätään, oikeusvaikutukset lakkaavat kun tuomioistuimen päätös on annettu. (VJL, 22 §.)

3.2.1 Maksu- ja vakuudenasettamiskielto

Velkajärjestelyn alkamisesta seuraa maksu- ja vakuudenasettamiskielto. Velallinen ei saa maksaa velkajärjestelyn piiriin kuuluvaa velkaansa, eikä asettaa siitä vakuutta. Kielto ei koske velkajärjestelylaissa tarkoitettua etuoikeutettua elatusapuvelkaa, eli velallisen lapselle suoritettavaa viimeisen vuoden aikana ennen velkajärjestelyn alkamista erääntynyttä elatusapuvelkaa, lukuun ottamatta lapselle maksetun elatustuen takaisinperintään perustuvaa velkaa, sekä tuona aikana erääntynyttä velkaa, jota velallinen on velvollinen suorittamaan lapselle vahingonkorvauslain (VahKL 5:4) perusteella. (VJL, 12 §.) Varallisuuden rahaksimuutosta saaduista varoista voidaan kuitenkin maksaa rahaksimuuttokustannukset ja velat, joista varallisuus on vakuutena (Rikalainen & Uitto 2008, 287). Maksukiellon tarkoituksena on estää velallista asettamasta tiettyä velkojaa muita velkojia parempaan asemaan (Koskelo & Lehtimäki 1997, 141).

Maksun saajan on palautettava saamansa maksusuoritus, jos velallinen on tehnyt maksusuorituksen maksukiellosta huolimatta. Määrältään vähäiset velat velallinen saa tuomioistuimen tai selvittäjän määräyksestä kuitenkin maksaa maksukiellon estämättä. Vakuus, jonka velallinen on antanut velkojalle velkajärjestelyn piiriin kuuluvasta saatavasta, on tehoton. (Rikalainen & Uitto 2008, 287.) Velallisen on säilytettävä maksukiellon vuoksi säästyvät varat, mikä on seurausta velallisen myötävaikutusvelvollisuudesta. Maksuohjelmassa varat määrätään käytettäväksi velkojen suorituksiksi. (Koskelo & Lehtimäki 1997, 144.)

3.2.2 Perintäkielto

Velkajärjestelyn alettua ei velalliseen myöskään saa kohdistaa perintä- ja turvaamistoimia velkajärjestelyn piiriin kuuluvan velan perimiseksi tai suorittamisen turvaamiseksi. Jo aloitetut toimenpiteet pitää lopettaa. Maksuviivästysten seuraamukset lakkaavat tällaisilta veloilta. Kielto ei kuitenkaan estä velkojaa panemasta vireille oikeudenkäyntiä tai muuta menettelyä oikeuden säilyttämiseksi tai täytäntöönpanoperusteen hankkimiseksi, hakea turvaamistoimenpidepäätöstä ja tämän täytäntöönpanoa. Kiellon vastaiset toimet ovat tehottomia. (VJL, 13 §.)

Perintäkiellon piiriin kuuluvat myös muun muassa esinevakuusoikeuteen perustuvien rahaksimuutto- tai takaisinotto-oikeuksien käyttäminen tai muu vakuuden hyödyntäminen maksun saamiseksi. Maksuviivästyksen vuoksi velkoja ei voi purkaa tai irtisanoa velkaa tai velan perustana olevaa sopimusta, lukuun ottamatta tililuottoa. Velkoja ei voi myöskään käyttää kuittausta velallisella velkojalta olevasta saatavasta, lukuun ottamatta veronkantolaissa tarkoitettua kuittausta. (Rikalainen & Uitto 2008, 288.)

Ennen velkajärjestelyn alkamista määrätty velallisen omaisuutta koskeva turvaamistoimi pysyy voimassa, jollei tuomioistuim toisin määrää. Velkajärjestelyn alkamisesta huolimatta velkojalla on oikeus periä saatava kolmannen asettamasta vakuudesta. Jos vakuutena oleva omaisuus ei kuulu velallisen perusturvaan tai on ilmeistä, ettei velallinen kykene maksamaan velkojalle vakuusvelkaosuuttaan maksuvarasta, voi tuomioistuin vakuusvelkojan vaatimuksesta myöntää velkojalle luvan rahaksimuutto- tai takaisinotto-oikeuksien käyttämiseen. (VJL, 14–15 §.) Ennen luvan myöntämistä velalliselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Lupaa koskevaan päätökseen saa erikseen hakea muutosta. Luvan ratkaissut tuomioistuin voi päätöksessään määrätä, voidaanko toimiin ryhtyä tai omaisuus myydä lainvoimaa vailla olevan päätöksen nojalla. (Koskelo & Lehtimäki 1997, 153.)

3.2.3 Ulosmittauskielto

Velkajärjestelyn alettua velallisen omaisuutta ei saa ulosmitata velkajärjestelyn piiriin kuuluvasta velasta, lukuun ottamatta etuoikeutettua elatusapuvelkaa. Kielion vastainen ulosmittaus on tehoton. Myös muu täytäntöönpano ja virka-avun antaminen estyvät kun velkajärjestely alkaa, ellei toisin ole säädetty. (Rikalainen & Uitto 2008, 290.) Ulosmittauskiellosta on säädetty velkajärjestelylain 17 §:ssä.

Ulosottohakemuksen käsittely keskeytetään. Jo tehdyn ulosmittauksen täytäntöönpano keskeytetään ja ulosottomies säilyttää haltuun ottamansa omaisuuden. Velallisen palkan, eläkkeen, elinkeinotulon tai muun toistuvaissuorituksen ulosmittaus on kuitenkin voimassa, jollei tuomioistuin toisin määrää. Ulosmittauksesta kertyneet tai kertyvät rahavarat, elatusapua lukuun ottamatta, säilytetään, kunnes maksuohjelma vahvistetaan tai toisin määrätään. Myös ulosottomiehelle asetettu torjuntavakuus on säilytettävä samalla tavalla. Sivullisen asettama vakuus on vaadittaessa palautettava tälle. (VJL, 17 §.)

3.2.4 Muuta täytäntöönpanoa koskeva kielto

Jos ulosmitattua omaisuutta ollaan myymässä, ja myynnistä on ilmoitettu ennen velkajärjestelyn alkamista, voidaan omaisuus myydä ulosottokaarella säädettyssä järjestyksessä. Jos omaisuus kuitenkin kuuluu velallisen perusturvaan ja on ilmeistä, että omaisuutta ei velkajärjestelyssä ole käytettävä velkojen suoritukseksi, voi tuomioistuin määrätä täytäntöönpanon keskeytettäväksi ja myynnin peruutettavaksi. (VJL, 17 §.)

Velallista ei voida häätää asunnostaan kun häädön perusteena on ennen velkajärjestelyn alkamista eräänntyneen vuokran tai muun vastikkeen suorittamatta jättäminen. Sama koskee päätöstä velallisen asunnon ottamisesta asunto-osakeyhtiön hallintaan. Tuomioistuin voi kuitenkin sallia häädön täytäntöönpanon velkojan vaatimuksesta. (VJL, 18 §.) Velkajärjestelylain 19 §:n mukaan velallinen voi velkajärjestelyn alettua irtisanoa vuokrasopimuksensa päättymään kahden kuukauden kuluttua irtisanomisesta sopimuksen kesto tai irtisanomisesta koskevien ehtojen

estämättä. Velallisen ei tarvitse suorittaa korvausta sopimuksen ennaaikaisen päättymisen vuoksi. Säännöksellä pyritään auttamaan velallista saamaan aunto-
menonsa alhaisemmiksi, kun tarjolla on edullisempia vuokra-asuntoja (Rikalainen & Uitto 2008, 291).

Myös osamaksukauppain mukainen takaisinotto ja tilitys estyy, jos tavara kuuluu velallisen perusturvaan. Tällaisen esineen osalta tuomioistuin voi erikseen sallia velkojan käyttävän esinevakuusoikeuttaan. (VJL, 18 §.) Osamaksukauppain mukaisen takaisinotto- ja tilityspyynnön johdosta ulosottoviranomaisen on siis otettava kantaa siihen, kuuluuko omaisuus velallisen perusturvaan vai ei. Perusturvaan kuulumattoman omaisuuden takaisinottoon ja tilitykseen ei siis ole estettä. Koskelon ja Lehtimäen (1997, 157) mukaan velkojan lisäksi myös velallinen voi tällaisessa tapauksessa pyytää virka-apua ulosottomieheltä.

Velkajärjestelyn aloittaminen estää myös sakon muuntorangaistuksen täytäntöönpanon (VJL, 18 §). Tämä siksi, että velallinen ei voi velkajärjestelyn alkamisesta seuraavan maksukiellon vuoksi maksaa sakkoja. Sakon täytäntöönpano vaarantaisi puolestaan velkajärjestelyn toteutumisen.

Edellä mainitut kiellot voidaan määrätä väliaikaisesti jo ennen velkajärjestelyn alkamista, jo hakemuksen tultua vireille. Kielto määrätään velallisen vaatimukselta. Tuomioistuin ilmoittaa ulosottoa koskevan väliaikaisen kiellon määräämisestä velallisen kotipaikan ja velallisen kiinteistön sijaintipaikan ulosottomiehelle (VJL, 21 §). Samoin tuomioistuin ilmoittaa ulosottomiehelle varsinaisesta velkajärjestelyn alkamisesta ja mahdollisesta raukeamisesta. Ilmoitus voidaan tehdä myös puhelimitse. (VJL, 54 §; VJL, 62 a §)

Velkajärjestelyn alkamisen oikeusvaikutukset päättyvät maksuohjelman vahvistamiseen. Jos hakemus hylätään, oikeusvaikutukset lakkaavat kun tuomioistuimen päätös on annettu, jollei tuomioistuin erityisistä syistä toisin määrää. Tämän jälkeen täytäntöönpanoa voidaan jatkaa aikaisemman täytäntöönpano- tai virka-apuhakemuksen perusteella. (VJL, 22 §.)

3.3 Maksuohjelman vahvistaminen

Maksuohjelman vahvistamisen jälkeen velkajärjestelyn piiriin kuuluvien velkojen ja muiden maksuohjelmassa säädettyjen oikeussuhteiden ehdot määräytyvät ohjelman mukaisesti. Ulosmittaukset ja muu täytäntöönpano raukeavat. Sakon muuntorangaistukseen ei saa ryhtyä maksuohjelman keston aikana. (VJL, 40 §.)

Maksuohjelman maksut voidaan määrätä suoritettavaksi osaksi tai kokonaan ulosoton kautta. Ulosottomies voi tällöin antaa maksukiellon maksuohjelman mukaisen suorituksen pidättämiseksi velallisen palkasta, eläkkeestä, elinkeinotulosta tai muusta toistuvaissuorituksesta. Jos ulosottomies katsoo, ettei edellytyksiä maksuohjelman toteuttamiselle ole, määräys raukeaa. Raukeamisesta on ilmoitettava velalliselle. (VJL, 41 §.) Ulosottomaksua ei peritä.

Ulosottomies voidaan määrätä myös huolehtimaan maksuohjelmassa määrätystä varallisuuden rahaksimuutosta ja varojen tilittämisestä, jos velkajärjestelyn toteuttamiseksi ei ole määrätty selvittäjää tai se on muuten tarkoituksenmukaista. Vakuusvelkojan vaatimuksesta tuomioistuimella voi erityisistä syistä määrätä, että rahaksimuutto toimitetaan ulosottokaaren mukaisessa järjestyksessä kun vaatimuksen tehnyt vakuusvelkoja on hakijana. Rahaksimuuttokustannukset otetaan realisoinnista saatavista varoista. Selvittäjän palkkion osalta on erikseen säännös velkajärjestelylain 70 §:ssä. Ulosottomiehen osalta säännös merkitsee sitä, että täytäntöönpanokuluja ei tällaisissa tapauksissa peritä velalliselta. (HE 183/1992.)

Velallisella on oikeus lykätä kullekin velkojalle tulevan maksun suorittamista maksuohjelman keston aikana yhteismäärältään enintään kolmen kuukauden maksuvelvollisuutta vastaavalla määrällä. Velallisen maksukyvyyn pitää tällöin olla heikentynyt. Lykkäyksestä ja sen syistä on ilmoitettava velkojalle. Lykätty maksu eräännyy maksuohjelman päättyessä. (VJL, 41 §.)

Maksuohjelman aikana ulosottomies voi erityisestä syystä, velkojan vaatimuksesta selvittää velallisen taloudellista asemaa noudattaen soveltuvin osin, mitä ulosottokaaren 3 luvussa säädetään (VJL, 84 §). Harkintavalta selvityksen tekemiseen on ulosottomiehellä. Ulosottoselvitys voidaan tehdä, vaikka ulosotossa ei olisi

perittävänä velkaa velalliselta. Tarkoituksena on ollut lisätä velkojien mahdollisuuksia saada tietoja velallisen taloudellisen tilanteen kehittymisestä maksuohjelman aikana. Velkojan tiedossa oleva sellainen velallisen varallisuus, jota hän ei ole voinut velkajärjestelyssä ilmoittamallaan tuloilla hankkia, voi esimerkiksi olla erityinen syy ulosottoselvityksen tekemiseen. (Koskelo & Lehtimäki 1997, 395.)

Velkojalla on maksuohjelman nojalla ja salassapitosäännösten estämättä oikeus saada tietoja velallisesta veroviranomaiselta ja työvoimaviranomaiselta. Verottajalta velkoja saa velkajärjestelyn kannalta tarpeelliset velallisen verotusta koskevat tiedot. Työvoimaviranomainen puolestaan on velvollinen kertomaan velkojalle siitä, onko velallinen ilmoittautunut työvoimatoimistoon, onko hänelle tarjottu työtä ja onko hän kieltäytynyt työstä. Näin velkoja voi seurata velallisen taloudellista asemaa maksuohjelman keston aikana. Lisäksi velkoja voi siis pyytää ulosottomiestä tekemään velallisesta aiemmin mainitun ulosottoselvityksen. (Rikalainen & Uitto 2008, 296.)

3.4 Maksuohjelman raukeaminen ja periminen ulosottotoimin

Jos velallinen jättää maksamatta maksuohjelmansa mukaisen suorituksen, voi velkoja pyytää koko maksuohjelmalla tulevaa kertymää ulosoton kautta. Samoin vakuusvelkoja voi käyttää esinevakuuteen perustuvia rahaksimuutto- ja takaisinotto-oikeuksiaan, jos velallinen on laiminlyönyt maksuohjelman mukaisen suorituksen. Laiminlyönnistä on pitänyt kulua kolme kuukautta ja suorituksen on oltava edelleen maksamatta. Täytäntöönpanossa noudatetaan ulosottokaaren säännöksiä. (VJL, 42 §; Kuluttajavirasto 2011, 12.) Lokakuun lopussa 2008 ulosottoperinnässä oli 3 412 maksuohjelmaan perustuvaa saatavaa (Rissanen 2009).

Täytäntöönpano ulosotossa jatkuu, kunnes velkoja peruuttaa hakemuksensa tai velallinen on suorittanut täyden suorituksen. Velallisen on tällöin myös saatettava uskottavaksi, että hän vastaisuudessa noudattaa maksuohjelmaa. Jo ilmoitettu omaisuuden myynti peruuntuu jos velkoja peruuttaa hakemuksensa. Jos on syytä olettaa, että varoja voidaan käyttää muun kuin täytäntöönpanoa hakeneen velkojan velan suoritukseksi, ulosottomies säilyttää myynnistä kertyneet varat. (VJL, 42 §.)

Oikeustapausesimerkki:

Vaasan HO 19.9.2006 U 06/1048

Hakija oli ulosottihakemuksessaan pyytänyt ulosmittaamaan ja realisoidaan A:n kuolinpesäosuuden / kuolinpesän omistamat kiinteistöt kun A oli laiminlyönyt velkajärjestelyn maksuohjelmassa asetetun velvollisuuden realisoida mainitut kiinteistöt. HO katsoi, että maksuohjelma voidaan panna täytäntöön ulosottoteitse, vaikka maksuvelvollisuutta ei ollut määritelty rahamääräisenä ja osuuden rahaksimuutto oli määrätty ainoastaan velallisen tehtäväksi.

Maksuohjelma voidaan määrätä raukeamaan velkojan hakemuksesta, jos velallinen on olennaisesti laiminlyönyt maksuohjelman noudattamisen ilman hyväksyttävää syytä. Maksuohjelman vahvistamisen jälkeen voi myös ilmetä seikkoja, jotka olisivat estäneet velkajärjestelyn, jos ne olisivat olleet tiedossa kun velkajärjestelystä päätettiin. Tällöin maksuohjelma voi myös raueta velkojan hakemuksesta. Samoin silloin, kun velallinen on velkaantunut ilman hyväksyttävää syytä tai muulla tavoin laiminlyönyt myötävaikutusvelvollisuutensa. Uuden velan ottaminen muuhun kuin välttämättömään toimeentuloon tai velkajärjestelyn esteen paljastuminen maksuohjelman vahvistamisen jälkeen voivat siis myös johtaa ohjelman raukeamiseen. (VJL, 42 §.)

Jos maksuohjelman raukeamista velkojan hakemuksesta pidetään kohtuuttomana, voidaan raukeamisen sijasta maksaa velkojalle lisäsuoritus, mahdollisesti viivästyskorkoineen. Kohtuuttomuutta arvioitaessa otetaan huomioon velkojalle maksuohjelman nojalla maksettava kertymä, lisäsuorituksen määrä, maksuohjelman laiminlyönnin syy ja muut olosuhteet. (VJL, 42 §.)

Velallisen omasta hakemuksesta maksuohjelma määrätään aina raukeamaan (VJL, 42 §).

Oikeustapausesimerkki:

Turun HO 27.6.2007 S 07/677

HO katsoi, että maksuohjelman määrääminen raukeamaan velallisen hakemuksesta velkojien vastustaessa sitä tulee kysymykseen lähinnä silloin, kun maksuohjelma osoittautuu velallisen maksukykyyn nähden liian raskaaksi. Velallisen hakemuksen perusteena oli se, ettei maksuohjelma sisällöltään vastannut sitä, mitä hän oli velka-

järjestelyä hakiessaan luullut. Velalliselle jäi velkajärjestelyssä vähemmän varoja käyttöön, kuin mitä hänelle jäisi perittäessä ulosoton kautta. Lisäksi velkajärjestely kestäisi pidempään, mitä ulosoton täytäntöönpanoperusteen määräaikaisuuden rajoittama ulosotto kestäisi. Velallisen hakemus maksuohjelman raukeamisesta hylättiin.

Tuomioistuin ilmoittaa maksuohjelman raukeamisesta velallisen kotipaikan ulosottomiehelle. Velkojalla on maksuohjelman raukeamistapauksessa oikeus vaatia velalliselta maksua saatavastaan velan alkuperäisten ehtojen mukaisesti. Viivästyskorkoa maksuohjelman ajalta velallisen ei kuitenkaan tarvitse suorittaa, jollei tuomioistuin toisin määrää. (VJL, 42 §.)

Maksuohjelma raukeaa myös, jos velallinen asetetaan konkurssiin ennen maksuohjelman päättymistä. Velkojan oikeus konkurssissa on tällöin samanlainen kuin jos maksuohjelmaa ei olisi vahvistettu. (VJL, 43 §.) Vapaaehtoinen velkasovinto velallisen ja velkojan välillä voidaan purkaa samoilla edellytyksillä kuin lakisääteinen velkajärjestely (VJL, 85 §). Velallisen kuolema ei raueta maksuohjelmaa, vaan vainajan velat otetaan perunkirjoituksessa huomioon vahvistetun maksuohjelman suuruusina (VJL, 43 a §).

Velkajärjestelymenettelyssä vahvistettu maksuohjelma on siis ulosottooperuste, jota koskee normaali täytäntöönpanokelpoisuuden määräaika. Maksuohjelman ulosottoperintää koskevat erityissäännökset. Täytäntöönpanokelpoisuuden määräaika lasketaan lainvoimaiseksi tulleen maksuohjelman ratkaisupäivästä. Velkajärjestelysaatavien vanhentumisesta ja täytäntöönpanon määräaika selvitetään seuraavaksi luvussa 3.5.

3.5 Vanhentumisen suhde velkajärjestelyyn

Velan yleinen vanhentumisaika on kolme vuotta (laki velan vanhentumisesta 15.8.2003/728, 4 §), ja alkaa pääsääntöisesti kulua velan sovitusta eräpäivästä (VanhL, 5-7 §). Vanhentumisaika muuttuu viideksi vuodeksi sen jälkeen, kun saatavalle on hankittu täytäntöönpanoperuste. Vanhentuminen voidaan katkaista. Velkajärjestelymenettely on yksi oikeudellinen katkaisukeino (VanhL, 11 §).

Vanhentuminen katkeaa kun velkoja ilmoittaa saatavansa velkajärjestelymenettelyssä tai velka otetaan muutoin huomioon kyseisessä menettelyssä.

Ulosottokaaren mukaan (UK, 2:27) saatava vanhentuu lopullisesti, kun ulosotto-perusteen määräaika kuluu umpeen. Velan lopullista vanhentumista kaavailtiin tehokkaimmaksi aseeksi velkaongelman ratkaisuun, sillä 1990-luvun laman aikana velkaantuneista arviolta 60 000-70 000 jäi velkajärjestelyn ulkopuolelle (Hakkola 2002, 383). Ulosottokaaren mukaista täytäntöönpanokelpoisuuden määräaika ja saatavan lopullista vanhentumista käsiteltiin tarkemmin aikaisemmin luvussa 2.3.

Velan vanhentuminen keskeytyy velkajärjestelymenettelyn ajaksi kun päätös velkajärjestelyn aloittamisesta on tehty. Uusi vanhentumisaika alkaa kulua kun asiasta on annettu lainvoimainen ratkaisu. Vahvistettu maksuohjelma on täytäntöönpanoperuste, jonka vanhentumisaika on näin ollen viisi vuotta. Jokaisella maksuohjelmassa olevalla erällä on siis viiden vuoden vanhentumisaika, joka laskeetaan vahvistetusta eräpäivästä. (VanhL, 11 §; 13 §; 17 §.) Maksuohjelman vahvistamisesta alkaa kulua myös 15 tai 20 vuoden lopullinen vanhentumisaika (UK, 2:25.2).

Jos joku maksuohjelman velka vanhentuu (UK, 2:27) maksuohjelman aikana, velalle tuleva osuus maksuvarasta on osoitettava muille velkojille ulosotto-perusteen määräajan päättymistä seuraavan kalenterikuukauden alusta lukien (VJL, 31 §.) Maksuohjelmassa otetaan huomioon myös sellaisen velan vanhentuminen, josta velkajärjestelyvelallinen vastaa yhdessä jonkun toisen kanssa. Tämä koskee 1.3.2008 jälkeen tehtyjä maksuohjelmia. Ennen tätä vahvistetuissa maksuohjelmissa velan lopullista vanhentumista ei oteta huomioon.

Jos maksuohjelma raukeaa, vanhentumisaika katkeaa lainvoimaisen raukeamis-päätöksen antamisesta (VanhL, 17.2 §). Rauenneen maksuohjelman velkoja koskevat velan alkuperäiset ehdot. Siten, jos saatavasta on hankittu täytäntöönpanoperuste, myös alkuperäinen täytäntöönpanoperuste ja sitä koskevat vanhentumissäännökset koskien täytäntöönpanoperusteen määräaika tulevat voimaan. (Rikalainen & Uitto 2008, 300.)

Vanhentumislakia ei kuitenkaan sovelleta kaikkiin saataviin, vaan sen ulkopuolelle jää suuri joukko saatavia, joihin sovelletaan niiden omia vanhentumissäännöksiä. Vanhentumislakia ei sovelleta veroihin, julkisiin maksuihin ja muihin ilman tuomiota tai päätöstä ulosottokelpoisiin rahasaamisiin, eikä sakkoihin ja menettämisseuraamuksiin. Eläke, korvaus, tuki tai muu etuus, jota suoritetaan eläke- tai sosiaalilainsäädännön nojalla, lakisääteisten vakuutusten perusteella tai julkisista varoista, ei myöskään ole vanhentumislain alainen. Vanhentumislakia ei sovelleta myöskään lapsen elatusapuun tai Kansaneläkelaitoksen maksaman elatustuen takautumissaatavaan. (Uitto 2009, 180.) Näiden saatavien osalta velkajärjestelylain 79.2 §:ssä on erityissäännös. Vanhentuminen velkajärjestelyn tai väliaikaisen kiellon alettua ei tällöin estä maksun saamista maksuohjelman nojalla. Jos tällaisessa tapauksessa maksuohjelma raukeaa tai sitä ei vahvisteta, vanhentumisaikaa laskettaessa ei oteta huomioon perintäkiellon alkamisen kalenterivuotta, eikä sitä kalenterivuotta, jona kiello lakkasi tai maksuohjelma raukesi.

Oikeustapausesimerkki:

Turun HO 14.10.2010 U 10/63

A oli vaatinut sakon muuntorangaistuksen täytäntöönpanon keskeyttämistä sen raukeamisen takia. A oli hakenut velkajärjestelyä 10.3.2008 ja käräjäoikeus oli määrännyt velkajärjestelylakiin perustuvan väliaikaisen täytäntöönpanokiellon 18.3.2008. KO jätti 23.4.2009 velkajärjestelyhakemuksen tutkimatta. HO katsoi, että VJL:n 79 §:n mukainen sanamuoto perintä- ja täytäntöönpanokiellosta ei rajoita säännösten soveltamista ainoastaan velkasaataviin, vaan sitä voidaan soveltaa myös sakon muuntorangaistuksen täytäntöönpanoon. Sakon muuntorangaistus oli ollut keskeytettynä 18.3.2008-23.4.2009. Kalenterivuotia 2008 ja 2009 ei siten otettu huomioon vanhentumisaikaa laskettaessa. Näin ollen KO:n 7.6.2006 A:lle määräämä sakon muuntorangaistus ei ollut rauennut kun ulosottovirasto antoi passituksen 22.8.2009.

Velkajärjestelylakiin tehtiin muutos velan lopullista vanhentumista koskevien säännösten voimaantulon vuoksi. Muutos tuli voimaan 1.3.2008. Ennen tuota päivää annetuissa maksuohjelmissa velkojalla on oikeus saada maksu saatavalleen, vaikka velka muutoin vanhentuisi ulosottokaaren 2 luvun 27 §:n nojalla. Vanhoissa maksuohjelmissa ei siis oteta huomioon saatavan lopullista vanhentumista. Tämän vuoksi velallisen voi olla kannattavaa hakea maksuohjelman raukeamista. Maksuohjelman rautessa tulevat voimaan velkojen alkuperäiset ehdot, ja sellaiset

velat, joista täytäntöönpanoperusteen määräaika on kulunut umpeen, lakkaavat. Erityisesti silloin, kun velallisen kaikki velat ovat vanhentuneet ulosottokaaren mukaan, hänen kannattaa hakea maksuohjelman rauettamista.

Maksuohjelmissa, joissa maksuohjelmaehdotus on annettu 1.3.2008 tai sen jälkeen, otetaan velan vanhentuminen huomioon. Ulosottokaaren nojalla maksuohjelman aikana vanhentuvalle velalle tuleva osuus velallisen maksuvarasta ja varoista osoitetaan muille velkojille ulosottooperusteen määräajan päättymistä seuraavan kalenterikuukauden alusta lukien.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS, TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET

4.1 Tutkimuksen toteutus

Empiirinen tutkimus on ensikäsisesti hankittua tietoa tutkittavan ilmiön toteuttamisesta käytännössä. Se pyrkii kuvailemaan maailmaa sellaisena kuin se on (Korkea-aho 2005, 86–87). Tutkimusmenetelmät voidaan jakaa kvantitatiiviseen ja kvalitatiiviseen tutkimukseen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 136). Oikeustieteessä kvantitatiivinen (määrällinen) ja kvalitatiivinen (laadullinen) tutkimus voidaan erotella sen mukaan pyritäänkö tutkimuksella keräämään todistusaineistoa vai hankkimaan parempaa ymmärrystä tutkittavasta juridisen elämän ilmiöstä (Korkea-aho 2005, 89). Lindforsin (2005, 80) mukaan empiirinen tutkimus voidaan luokitella oikeustieteelliseksi kun tarkastelun kohteena ovat juridiset instituutiot, säännökset tai muut vastaavat oikeustieteen alaan kuuluvat ilmiöt.

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli saada tietoa velkajärjestelymenettelyn vaikutuksista ulosottoon. Ulosoton henkilökunnan haastatteluilla haluttiin saada syvempi käsitys siitä, mitä ulosotossa käytännössä tapahtuu ja miten toimitaan silloin, kun velallinen pääsee velkajärjestelyyn. Tarkoituksena oli lisäksi selvittää mahdollisia käytännön ongelmakohtia, jotta niihin voitaisiin vastata esimerkiksi ohjeistuksella. Tiedonkeruukeinoksi valittiin puolistrukturoitu teemahaastattelu. Haastattelussa tutkittavan kanssa ollaan suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 204).

Teemahaastattelussa edetään tarkkaan muotoiltujen kysymysten sijaan teemojen avulla (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 208). Haastattelutilanteessa voivat haastatteliija ja haastateltava kumpikin tarkentaa teema-alueita kysymyksillä. Puolistrukturoitu haastattelu tarkoittaa puolestaan sitä, että kysymykset ovat kaikille haastateltaville samat, mutta haastateltavat voivat vastata omin sanoin. Haastatteliija voi vaihdella kysymysten sanamuotoa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 66, 47.) Teemahaastattelun etuna on se, että tuloksia voidaan analysoida ja tulkita monin tavoin (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 208).

Haastattelun teemoiksi tässä tutkimuksessa muodostuivat:

- velkajärjestelymenettelyn tunnettuus,
- velkaneuvonnan lähteille neuvominen,
- velkajärjestelyn vaikutukset ulosottoon,
- maksuohjelma ulosottooperusteena ja velkajärjestelyvelan vanhentuminen sekä
- uusi ehdotettu velkajärjestelylaki.

Haastatteluiden helpottamiseksi haastattelurunkoon (liite 1) kirjattiin teemojen lisäksi myös teemoihin liittyviä tarkentavia kysymyksiä.

Haastateltavien määrä riippuu tutkimuksen tarkoituksesta (Hirsjärvi & Hurme 2008, 58). Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tilastollisten yleistysten sijasta pyritään ymmärtämään jotakin tapahtumaa syvällisemmin tai saamaan tietoa jostakin ilmiöstä, joten tutkimusaineiston ei tarvitse välttämättä olla suuri. Merkittävää tietoa voidaan saada jo yhtä tai muutamaa henkilöä haastatteleamalla. Siihen, miten haastattelua käytetään ja ketä valitaan haastateltaviksi, vaikuttaa kohdejoukko. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 59.; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Tässä tutkimuksessa aineistoon haluttiin tutkittavan ilmiön omakohtaisesti tuntevien ihmisten näkemyksiä ja kokemuksia.

Yleensä, niin kuin tässäkin tutkimuksessa, laadullisen tutkimuksen tarkoitus on kuvata tiettyä ilmiötä ja pyrkiä ymmärtämään sitä. On siis merkittävää, että tutkittavat tietävät tutkittavasta ilmiöstä paljon tai heillä on siitä kokemusta. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 88–89.) Kvalitatiivinen tutkimusjoukko valittiin Päijät-Hämeen ulosottoviraston henkilökunnasta, sellaisista henkilöistä, joiden tehtäviin kuuluu ulosoton velkajärjestelyasioihin kuuluvat tehtävät. Otokseen kuuluville henkilöille kerrottiin tutkimuksen tarkoituksesta ja heiltä kysyttiin ovatko he kiinnostuneita osallistumaan haastatteluun.

Haastatteluja tehtiin neljä. Haastateltavista kaikilla on pitkä, yli viidentoista, osalla jopa kolmenkymmenen vuoden kokemus ulosoton töistä ja siten vankka tieto velkajärjestelyn vaikutuksista ulosottomenettelyyn. Kaksi haastateltavista toimii Päijät-Hämeen ulosottovirastossa kihlakunnanulosottomiehenä, kaksi edustaa

toimistohenkilökuntaa. Kihlakunnanulosottomiehistä toinen on nainen, toinen mies. Toimiston edustajat ovat kummatkin naisia, koska ylipäänsä naisten osuus Päijät-Hämeen ulosottoviraston toimistohenkilökunnasta on 96 prosenttia. Haastateltavien nimiä ei ole mainittu henkilöiden yksityisyyden suojaamiseksi.

Ulosottomiesten ja toimiston velkajärjestelyyn liittyvät tehtävät eroavat toisistaan. Haastateltavat valittiin näistä molemmista henkilöstöryhmistä, jotta saataisiin parempi kokonaiskuva velkajärjestelyasioiden kulusta ulosotossa. Haastateltavien valitseminen juuri Päijät-Hämeen ulosottovirastosta perustuu tutkimuksen tekijän työskentelyyn kyseisessä virastossa.

Päijät-Hämeen ulosottoviraston toimialueeseen kuuluvat: Lahden, Heinolan ja Orimattilan kaupungit sekä Asikkalan, Hartolan, Hollolan, Hämeenkosken, Kärkölän, Nastolan, Padasjoen ja Sysmän kunnat. Päijät-Hämeessä oli vuoden 2010 lopussa 201 756 asukasta, joista ulosottovelallisina oli 32 697 henkilöä, eli 16 prosenttia koko maakunnan väestön määrästä (Valtakunnanvoudinvirasto 2011b). Päijät-Hämeen ulosottovirastossa henkilökuntaa on 54 henkilöä. Heistä kolme on kihlakunnanvoutreja, loput kihlakunnanulosottomiehiä ja toimistohenkilökuntaa. Päijät-Hämeen alueella velkajärjestelyn aloittamisista päättää Päijät-Hämeen käräjäoikeus. Esimerkiksi vuonna 2010 Päijät-Hämeen käräjäoikeuteen tuli 142 velkajärjestelyhakemusta.

Haastattelu suoritettiin aikavälillä 16. – 18.8.2011 Päijät-Hämeen ulosottovirastossa. Haastatelluille jaettiin ennen haastatteluita tämän opinnäytetyön teoriaosuus, johon he saivat halutessaan tutustua. Haastattelut nauhoitettiin. Aineisto kirjoitettiin puhtaaksi eli litteroitiin teema-alueittain, ei kuitenkaan kokonaisuudessaan sanatarkasti. Tarkkaan purkamiseen ei nähty syytä, vaan litterointi tehtiin toistuvista aiheista ja erityistapauksista. Hirsjärvi ja Hurme (2008, 139) toteavatkin tarvittavan litterointitarkkuuden riippuvan tutkimustehtävästä.

Tutkija voi haastatellessaan tehdä havaintoja ilmiön toistuvuuden, jakautumisen ja erityistapausten perusteella. Laadullinen analyysi alkaa siis yleensä jo haastattelu-tilanteessa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 136.) Tarkan kokonaiskuvan saamiseksi aineisto käytiin litteroinnin jälkeen läpi useaan kertaan. Seuraavaksi aineisto jär-

jesteltiin teemoittain. Teemoittelussa tarkastellaan aineistosta esiin nousevia piirteitä, jotka ovat yhteisiä usealle haastattelulle (Hirsjärvi & Hurme 2008, 173).

4.2 Haastattelujen tulokset

Tässä luvussa esitellään haastattelujen tulokset. Teemat kulkevat samassa järjestyksessä kuin haastattelurungossa. Ensin tarkastellaan sitä, miten hyvin velkajärjestelymenettely tunnetaan ulosotossa ja miten velallisia neuvotaan velkaneuvonnan lähteille. Sen jälkeen käsitellään velkajärjestelyn vaikutuksia ulosottoon ja velkajärjestelysaatavien perimistä ulosotossa. Saatavien perimiseen liittyy myös velkajärjestelyvelkojen vanhentuminen. Lopuksi tarkastellaan haastateltujen suhtautumista mahdolliseen uuteen velkajärjestelylakiin.

Velkajärjestelymenettelyn tunnettuus

Aluksi kysyttiin sitä, miten hyvin haastateltavat mielestään tuntevat velkajärjestelymenettelyn kokonaisuudessaan. Kaikki haastatellut arvioivat tietävänsä ainakin menettelyn pääpiirteet. Erityisesti tunnettiin luonnollisesti ne menettelyn vaiheet, jotka liittyvät haastateltujen omaan työnkuvaan. Toimiston edustajista molemmat näkivät aiheeseen liittyvän koulutuksen tai kertauksen hyödyllisenä. Myös kihlakunnanulosottomiehistä toinen näki aiheen ajoittaisen kertauksen tarpeellisenä. Hänen mielestään etenkin mahdollisen uuden lain johdosta pitäisi järjestää koulutusta. Toinen ulosottomiehistä taas ei kokenut kaipaavansa mitään lisätietoa aiheesta.

Koulutusta aiheesta ei ole järjestetty virastossa viime vuosina. Haastateltujen mukaan aiheeseen liittyvää koulutusta on järjestetty, kun velkajärjestely vuonna 1993 tuli voimaan. Sen jälkeen ei muistettu olleen koulutusta. Joitain ohjeita on mahdollisesti jaettu.

Velkaneuvonnan lähteille neuvominen

Seuraavaksi kysyttiin velkaneuvonnan lähteille ohjaamisesta. Tarkoituksena oli selvittää, miten haastateltavat ottavat huomioon Valtakunnanvoudinviraston

4.10.2010 asiasta antaman ohjeen sekä ulosottokaaren mukaisen asianmukaisuuden ja avoimuuden vaatimuksen (UK 1:19-20). Lisäksi haluttiin selvittää, minkälaisia velallisia neuvotaan ja missä vaiheessa ulosottomenettelyä.

Toimistohenkilöt kertoivat, etteivät he työssään joudu ohjaamaan asiakkaita, vaan velallisia velkaneuvonnan lähteille ohjaavat ulosottomiehet. Kuitenkin ohjaamisvelvoite on heidän tiedossaan.

”Jos sattuisi tulemaan semmonen tilanne, tietäisin että pitää neuvoa.” (H4)

Toinen haastatelluista kihlakunnanulosottomiehistä kuvasi:

”Tässähän on perustana se... Ulosoton tarkotushan on se että velkojat saavat saatavansa ja velalliset selviytyvät ulosoton piiristä. Ulosottokaressahan puhutaan tästä asianmukaisesta menettelystä. ... Ulosottomiehen ainakin pitäis käsitellä tää selviytymisstrategia velallisen kanssa, ja eräänä osana sitä selviytymisstrategiaa voi olla tämä ohjeistaminen velkajärjestelyyn, ja se tulee melkein jokaisen, vähänkään isomman velallisen kanssa. Tää ei oo tää velkajärjestely ainoa selviytymisvaihtoehto, mutta se on eräs ja se otetaan esille, ja se on osa sitä asianmukasta menettelyä.” (H2)

Hän kertoi, että asiakkaat, joita neuvotaan hakemaan velkajärjestelyä, ovat usein uusia ulosottovelallisia, tai sellaisia, joiden elämäntilanne jostain syystä muuttuu, esimerkiksi uuden pitkäaikaisen työpaikan myötä.

Toinen ulosottomiehistä taas kertoi puhuvansa velkajärjestelystä tai siihen hakutumuksesta velallisille viikoittain. Hänen mukaansa velallisia neuvotaan velkajärjestelyyn hyvin usein. Pelkkää talousneuvontaa hän sen sijaan suosittelee velallisille harvemmin.

”Mä saatan kysyä millon vaan, et onks sulle tää velkajärjestely tuttu asia. Jotkut ei oo kuulemma koskaan kuullutkaan. ... Ku nää on

niinku syrjäytyneitä ihmisiä hirveen useesti, ni must tuntuu ettei ne kato uutisia tai lue lehtiä, ja ne ei niinku tiä ... Mä oon ehkä kahta tai kolmea neuvonu, et menis sinne talousneuvontaan.” (H1)

Velkajärjestelyä tai Takuu-Säätiön järjestelylainaa ulosottomies ehdottaa yleensä sellaiselle velalliselle, joka on selvillä omasta kokonaisvelkatilanteestaan.

”Jos se velka jää alle sen Takuu-Säätiön lainan, ni mä ehdotan sitä ilman muuta, et se ois parempi, ku se että menee velkaneuvontaan.” (H1)

Velkaneuvonnan lähteistä lisää tietoa kaipasi toinen ulosottomiehistä, toinen ei. Valtakunnanvoudinviraston ohjeen vaikutusta omaan ohjaamiskäyttäytymiseen ulosottomiehet eivät osanneet arvioida.

Velkajärjestelyn vaikutukset ulosottoon

Kumpikin ulosottomiehistä huomioi velkajärjestelyn vaikuttavan perintätulokseen.

”Ei kerry rahaa. Paljon menee isoja asiakkaita, milt kertyy paljon palkasta.” (H1)

Toisaalta velkajärjestelyn alkaminen vaikuttaa ulosoton asiakasmäärään myös toisella tavalla:

”Nää, kelt ei kerry mitään, no nollaohjelmaan voi kyl päästä. Et pääsee kyl jostain semmosistakin, ettei tarvi aina todeta varattomaks.” (H1)

Toimistohenkilöt puolestaan kuvailivat velkajärjestelyn vaikutuksia seuraavasti:

”Hakemusvaiheessahan ne pyytää yleensä sen todistuksen.” (H3)

”Ensimmäisenähän sieltä tulee yleensä käräjäoikeudesta se faksi siitä, että se velkajärjestelyhakemus on jätetty, ja sehän ei meille vielä periaatteessa vaikuta. ... Mä oon henkilökohtaisesti käyttäny sitä että oon laittanu henkilön lisätietoihin siitä maininnan ja odotetaan aloituspäätöstä.” (H4)

”Siinä vaiheessa ku tulee aloituspäätös, viedään koneelle ja ulosottomiehelle tiedoksi. Siinä vaiheessa ei enää tilitetä mitään rahoja, jos talon sisällä on rahaa. ... Tavallaan ne asiat niinkun ns. seisoo paikallaan.” (H4)

”Asiat jää vielä taloon ja palkan ulosmittaus jää voimaan, jos ei sitä keskeytetä sitte erikseen, ja sitte jos rahoja tulee, ni nehän menee sitte sinne velkajärjestelyvälilehdelle odottaa niin kauan kunnes se vahvistuspäätös tulee.” (H3)

”Ku se maksuohjelma vahvistetaan, ni päältä otetaan, jos tääl on rahaa, ni se selvittäjän palkkio, joka tilitetään selvittäjälle ja loput saa tää velallinen itse ja hän hoitaa sitte niistä miten on määritelty hoidettavaks.” (H4)

Toinen ulosottomiehistä kertoi velkajärjestelyn aloittamispäätöksen vaikuttavan ulosottomiehen tehtäviin seuraavasti:

”Se pitää kattoo, ettei siin oo mitään keskeytyspäätöstä. Tai sit se vaan kertyy, ja aina kuukausittain ku tulee rahaa, ni pitää siirtä sit sinne osaston pinoon.” (H1)

Ongelmalliseksi ulosottomiehet näkivät erikoistapaukset, esimerkkinä molemmat mainitsivat hädön.

”Kun velkajärjestelyä haettaessa on esimerkiks häätö vireillä, ni se voi aiheuttaa semmosta ongelmaa, et hetkinen, mitä tässä tehään.” (H2)

”Yks oli semmonen, et siinä oli häätö päällä ja se meni velkajärjestelyyn. Oli siin jotain sellasta, et voiks tät tyypii nyt häätää, ku se on päässy velkajärjestelyyn.” (H1)

Haastatellut toimistohenkilöt pitivät tehtäviinsä liittyvinä ongelmakohtina juoksevan elatusapusaatavan ja mahdollisten uusien asioiden huomioimisen, kun velkajärjestely on aloitettu.

”Se on noitten elatusapujen kanssa, että siin on sitten se erääntyvä minkä saa tilittää. On laitettava tilitystieto, että näkee mihin se kohdennus on menossa. Ne putoo silloin ku laittaa sen tilitystiedon sinne lisätietojen lehdille automaattisesti ja sieltä käydään sitten katto-massa mihin kohtaan raha on menossa.” (H4)

”Sit, ku tulee uusia asioita, ni sehän herjaa sitä, että on velkajärjestely. Et pitääkö ne uudet asiat sit liittää siihen, kuinka pitkälle otetaan sitten velkajärjestelyn piiriin. ... Mut se on vissii sillee, et se alotuspäivä ratkasee, et sen jälkeen tulleet velat ei mee enää siihen maksuohjelmaan.” (H3)

Käräjäoikeus pyytää harvoin ulosottomiehiltä lausuntoja velkajärjestelyhakemusten johdosta. Vain toiselta haastatelluista ulosottomiehistä oli pyydetty lausuntoa.

”Se on tosi harvinaista. Mun virkauran aikana oisko pari kolme ol-lu. Tänä vuonna on multa pyydetty yks lausunto. ... Mut sit on toki kysytty puhelimessa.” (H2)

Velkoja voi velkajärjestelylain 84 §:n mukaan pyytää ulosottomiestä selvittämään velallisen taloudellista asemaa maksuohjelman aikana. Tällaiset selvityspyynnöt ovat vieläkin harvinaisempia kuin käräjäoikeuden selvityspyynnöt hakemuksen johdosta. Vain yksi haastatelluista oli kuullut tällaisesta hakijan mahdollisuudesta.

”Mä oon kerran törmänny tämmöseen asiaan. Se oli mulle ihan uus homma sillon. Mä jouduin tarkistamaankin.” (H2)

Puhelimessa hakijat kyselevät useamminkin velallisen tilannetta.

Maksuohjelman aikana asiat eivät haatatteltujen mukaan näy mitenkään ulosotossa, jos velallinen hoitaa velkajärjestelymaksunsa ajallaan. Mahdolliset uudet, ulosottoon tulevat, velkajärjestelyyn kuulumattomat velat velallisen pitäisi maksaa.

”Katon et liittykö ne velkajärjestelyyn. ... Sit mä palautan ne kans esteellä. ... Joskus vahingossa hakija laittaaki ulosottoon, vaikka ne asiat onki siellä velkajärjestelyssä.” (H1)

”Ja joskus saattaa vaikka puolen vuoden päästä tulla ihan yllättävä velkoja, esimerkiksi yksityinen hädön tai vuokrasaatavan hakija, joka ei tiennykään, et ihminen on menny velkajärjestelyyn. ... Sillon ohjaan, et pitäis mennä hakemaan siihen velkajärjestelyyn muutosta.” (H1)

”Aika usein sitte tulee uusia maksuja ulosottoon, tai sanotaan joillakin. Ja sitte rupee tippumaan niitä velkajärjestelymaksuja ulosottoon. Ja sitte sitä peritään palkasta.” (H1)

Maksuohjelman perusteella periminen ja velkajärjestelyvelan vanhentuminen

Maksuohjelman perusteella periminen ulosotossa liittyy haastateltavien mielestä enemmän toimistohenkilökunnan työtehtäviin. Ulosottomies totesi tähän haastateltuteemaan näin:

”Se tulee sinne niinku mikä muu velka tahansa. ... Mä vaan kohdistan rahaa.” (H1)

Toimistossa tulkitaan maksuohjelman täytäntöönpanokelpoisuus.

”Siin on se kolme kuukautta minkä saa venyttää tää maksuvelvollinen, mutta sit jos se menee yli sen kolmen kuukauden, sittenhän se muuttuu tavallaan niinku täytäntöönpanoperusteeksi. Et se voidaan laittaa tänne meille tänne ulosottoon perittäväks, sen maksuohjelman mukaan määrätyt maksut . Et niitä tulee kyllä aina joskus.”
(H4)

Maksuohjelman tulkinnassa voi joskus olla ongelmia. Harvinaisempaa on, että maksuohjelmalla on määrätty esimerkiksi realisoimaan omaisuutta. Yksi haastatelluista kertoi, että harvinaisemmissa tapauksissa täytäntöönpanokelpoisuutta pitää yleensä kysyä voudilta.

”Se riippuu vähän kuka siin on ollu selvittäjänä. Et eri selvittäjät tekee eri lailla sen maksuohjelmaehdotuksen, tavallaan sen rungon sinne. Toisilla on hirveen selvät, ne löytyy helposti, mut toisilla on sitte taas sellasia, et niit on monel eri sivulla sitä samaa.” (H3)

Velkajärjestelyvelkojen vanhentumissäännöt haastatellut toimistohenkilöt kokivat osaavansa. Vanhentumisissa on enemmän tutkimista velkajärjestelyn raukeamistapauksissa. Raukeamistapauksia yleensäkin on haastateltavien mukaan joitain kappaleita.

”Nythän niit on tullu enemmän niit raukeamisia kun on se, että määrääaika meni, ja ne pyysi ite sitä raukeamista sitte ku määrääaika oli tavallaan vanhentanu ne alkuperäset päätökset.” (H3)

Ehdotus uudeksi velkajärjestelylaiksi

Oikeusministeriön asettaman työryhmän mietintöön uudesta velkajärjestelylaista eivät haastateltavat olleet tutustuneet. Joidenkin velkajärjestelyyn liittyvien tehtävien siirtymisestä ulosottoon on haastateltavien mukaan kuulunut huhuja jo ennen

mietinnön ilmestymistä. Haastateltavat eivät osanneet kommentoida ulosoton roolia mahdollisen uuden velkajärjestelylain mukaisessa menettelyssä.

”Mun mielestä tää on aika hyvä nykysellään, että toimii ja tälle. Siihen kohtuullisen helposti pääsee siihen saneeraukseen. ... Ainoo ongelma täs on ne pitkät jonot, et jos haetaan tuolta velkaneuvonnan kautta. Mutta velkaneuvontaan on aina jonoja; ei oikeestaan muualle pääse.” (H2)

Toinen ulosottomiehistä ja toinen toimistohenkilöistä piti velkajärjestelyn maksuohjelman toteuttamisen valvontaa mieluummin hakijan kuin ulosoton tehtävänä.

”Jos se sillälaililla otettais, että verrattavissa palkan ulosmittaukseen, ni sillohan sen pitäis toimia, tuota esimerkiks rahojen kohdennus, kyl sen tietyst sillee vois ajatella” (H4)

”Siihen pitäis sitten erikoistuu jotenki varmaan, sen asian hoitamiseen.” (H4)

”Perinteisesti se on aina se... että jos jollekin tupataan lisää hommaa, ni sitä vastustetaan.” (H2)

4.3 Johtopäätökset

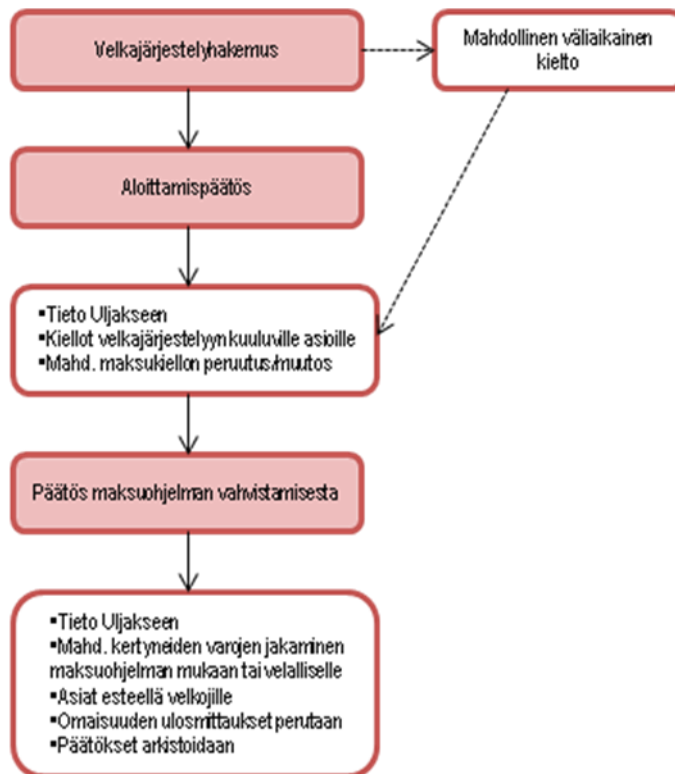
Tutkimuksessa kävi ilmi, että haastateltavat pitivät velkajärjestelyn vaikutuksia ulosottoon ylipäänsä vähäisinä. Vaikutukset käyvät haastattelujen perusteella pääasiassa ilmi velkajärjestelylaista. Näitä vaikutuksia käsiteltiin työn teoriaosuudessa. Ne vaikutukset, jotka liittyivät haastateltavien omaan työkuvaan, olivat luonnollisesti parhaiten haastateltavien tiedossa. Pääosin haastateltavat ajattelivat aiheeseen liittyvästä koulutuksesta ja kertauksesta olevan heille hyötyä.

Haastateltujen kuvausten perusteella on kuviossa 7 koottu prosessikaavio velkajärjestelyn vaikutuksista ulosottoon niin sanotussa perustapauksessa. Tällaisen tapauksen käsittelyssä haastateltavat eivät nähneet ongelmia.

Velkajärjestelyhakemus tulee ensin tiedoksi käräjäoikeudesta ulosottovirastoon. Tieto hakemuksesta ei vielä aiheuta varsinaisia toimenpiteitä, jollei käräjäoikeus määrää väliaikaista kieltoa. Velkajärjestelyn aloittamispäätös tulee myös tiedoksi käräjäoikeudesta. Toimistossa merkitään tieto velkajärjestelyn aloittamisesta ulosoton tietojärjestelmään Uljakseen. Tästä aiheutuu tilityskielto velkajärjestelyyn kuuluville asioille. Tieto aloittamisesta menee myös kihlakunnanulosottomiehelle, joka toimii aloittamispäätöksen mukaan. Hän voi esimerkiksi peruuttaa tai muuttaa mahdollista voimassa olevaa maksukieltoa aloittamispäätöksessä määrätyllä tavalla. Yleensä palkan ja muun toistuvaistulon ulosmittaus jää voimaan ja sen perusteella kertyvät rahat säilytetään ulosotossa maksuohjelman vahvistamiseen saakka.

Kuten teoriaosuudessa kerrottiin, velkajärjestelyn aloittaminen aiheuttaa muun muassa perintäkiellon velkajärjestelyn piiriin kuuluville veloille. Palkan ja muun toistuvaistulon ulosmittaus jää kuitenkin yleensä voimaan. Velkajärjestelyn aloittaminen estää myös hädön ja sakonmuunnon täytäntöönpanon sekä estää velkajärjestelyn hakijan perusturvaan kuuluvan omaisuuden takaisinoton ja tilityksen.

Käräjäoikeus lähettää maksuohjelman vahvistamispäätöksen tiedoksi ulosottoon. Tieto vahvistetusta maksuohjelmasta ja sen kestosta merkitään toimistossa Uljakseen. Ulosottomies käyttää kertyneet varat maksuohjelman määräämällä tavalla. Yleensä varoista maksetaan ensin selvittäjän palkkio, mahdollinen loppusumma palautetaan velalliselle. Lopuksi ulosottomies tilittää velkajärjestelyyn liittyvät asiat velkajärjestelyesteellä hakijoille ja peruuttaa voimassa olevat ulosmittaukset. Maksuohjelman vahvistamispäätös arkistoidaan kymmeneksi vuodeksi, jos ulosoton kautta tilitetään varoja tai päätöksessä on tuomioistuimen myyntikehotus. Muussa tapauksessa arkistointiaika on kaksi vuotta.

KUVIO 7. Ulosoton toimenpiteet velkajärjestelyn johdosta pääpiirteittäin

Haastatellut kertoivat, että aikaisemmin maksuohjelmissa määrättiin useammin varojen jakamisesta velkojille. Nykyään lähes jokaisessa maksuohjelmassa määrätään ottamaan päältä selvittäjän palkkio ja palauttamaan loppusumma velalliselle. Tämä johtuu varmaankin siitä, että yhä useammin maksuohjelman valmistelijaksi määrätään selvittäjä. Selvittäjät valmistelevatkin neljä viidesosaa kaikista maksuohjelmista (Muttalainen 2007a, 22). Selvittäjä saa velalliselta neljän kuukauden maksuvaraa vastaavan palkkion ja loput valtiolta (Rissanen 2009).

Kriittisimmäksi kohdaksi haastatellut mielsivät sen, että asiat jäävät ulosottoon velkajärjestelyn aloittamisen ja maksuohjelman vahvistamisen väliseksi ajaksi. Toimistohenkilökunta koki haastavimmaksi kohdaksi sen, mitkä asiat velkajärjestelyn piiriin kuuluvat, ja sen, että aloittamisen ja vahvistamisen välillä mahdollisesti kertyvä varat säilytetään ulosotossa. Nämä tehtävät ovat kuitenkin rutiininomaisia, eivätkä yleensä aiheuta ongelmia. Ongelmia ei haastateltavien mukaan myöskään yleensä tuota maksuohjelman täytäntöönpanokelpoisuuden tulkitsemisen.

Sen sijaan harvemmin esille tulevat tapaukset, jotka liittyvät esimerkiksi sakonmuuntoihin, osamaksutilityksiin ja häätöihin, eivät haastateltavien mielestä suju rutiinin omaisesti, vaan ne on selvitettävä tapauskohtaisesti. Velkajärjestelyn raukeaminen aiheuttaa ongelmia kun velallisen jäljelle jääneitä maksuvelvoitteita pitää tutkia. Tällöin on kiinnitettävä erityistä huomiota myös saatavien korkojen laskentaan.

Haastatellut kihlakunnanulosottomiehet nostivat esiin sen, että velkajärjestelyn aloittaminen vaikuttaa myös ulosoton perintätulokseen. Usein henkilöillä, joille velkajärjestely myönnetään, on maksuvaraa. Velkajärjestelyn vahvistaminen lopettaa varojen kertymisen ulosottoon. Toinen ulosottomiehistä kuitenkin huomautti, että velkajärjestely on nykyään hyväksytty ulosotossa luonnollisena osana velallisen veloista selviytymistä.

Velkaneuvonnan lähteille neuvominen on haastateltujen mielestä luonnollinen osa ulosoton toimintaa. Valtakunnanvoudinviraston loppuvuodesta 2010 virastoille lähettämä ohje, jossa ohjeistettiin virastoja neuvomaan velallisia velkaneuvonnan lähteille, ei ollut vaikuttanut haastateltujen ohjaamiskäyttäytymiseen. Velallisten neuvomisvelvoite on ollut hyvin haastateltavien tiedossa jo ennen kyseistä ohjetta. Ohjaamisvelvoite perustuu ulosottokaaren asianmukaisuuden ja avoimuuden vaatimukseen.

Asiakkaat joita neuvotaan ottamaan yhteyttä talous- ja velkaneuvontaan, ovat yleensä sellaisia, joille kihlakunnanulosottomies arvelee velkajärjestelyn olevan ratkaisukeino velallisen velkaongelmaan. Pelkkää talousneuvontaa asiakkaille suositellaan harvemmin. Yleensä talousneuvonnan keinoilla ei velallisen velkati- lannetta saada korjattua, kun asiat ovat edenneet jo ulosottoon.

Haastatellut eivät olleet tutustuneet ehdotukseen uudeksi velkajärjestelylaiksi, vaikka sen mukaan ulosotolle tulisi uusia tehtäviä. Mahdollisista uusista tehtävistä oli kuitenkin kuultu puhuttavan. Ehdotusvaiheessa oleva aihe ei aiheuttanut haastateltavissa jyrkkiä mielipiteitä. Se, että maksuohjelman toteuttamista valvottaisiin ulosotossa, nähtiin velkojan kannalta hyvänä asiana. Toisaalta kaksi haastatelluis- ta oli sitä mieltä, että valvontavastuun pitäisi olla nimenomaan velkojalla.

Haastateltujen mukaan uusien tehtävien hoitaminen onnistuisi ulosotossa, kunhan asioiden käsittely keskitetään vain joillekin. Yleisesti nykyiseen velkajärjestelymenettelyyn oltiin tyytyväisiä.

4.4 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi

Arvioitaessa tutkimuksen luotettavuutta puhutaan useimmiten käsitteistä realiteetti ja validiteetti (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Reliaabelius tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta, eli tutkimuksen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. Reliaabelius voidaan todeta esimerkiksi sillä, että samaa henkilöä tutkittaessa eri tutkimuskerroilla saadaan sama tulos. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 231.)

Tutkimuksen validiudella tarkoitetaan sitä, mittaako tutkimus sitä, mitä sen on tarkoituskin mitata (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 230). Virheitä voi ilmetä esimerkiksi siinä, että tutkijan näkökulma on virheellinen tai hän kysyy vääriä kysymyksiä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Haastattelun luotettavuutta saattaa heikentää myös esimerkiksi haastateltavien taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35). Tutkimuksen tekijän asema haastateltavien työtoverina ja saman organisaation työntekijänä saattoi vaikuttaa haastateltavien vastauksiin. Haastattelujen tulokset olisivat ehkä voineet olla erilaisia, mikäli haastattelijaksi olisi ollut joku ulkopuolinen henkilö.

Laadullisessa tutkimuksessa aineistosta ei tehdä päätelmiä yleistettävyyttä ajatellen, vaan aineiston keruussa käytetään saturaation käsitettä. Saturatio tapahtuu, kun haastateltavien puheen peruslogiikka alkaa toistua. Lisäaineiston kerääminen ei tuottaisi enää uutta tietoa kohteesta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 181-182.) Tutkimusaineiston kokoamisessa ja analyysissä havaittiin, että aineistoa on riittävästi. Uudet tapauksen eivät todennäköisesti olisi enää tuottaneet tutkimustehtävän kannalta uutta tietoa.

Tutkimusprosessi on pyritty esittelemään niin tarkkaan, että sen arvioiminen on mahdollista, sillä tutkijan tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisesta kohentaa laadullisen tutkimuksen luotettavuutta (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 232). Aineiston tuottamisen olosuhteet on pyritty kertomaan selvästi ja totuudenmukaisesti ja tuloksia arvioimaan objektiivisesti.

Tutkimuksen luotettavuutta saattaa heikentää etenkin tutkimuksen tekijän kokemattomuus haastattelijana. Haastattelukokemus olisi voinut auttaa saamaan haastateltavilta enemmän tietoa ja laajempia vastauksia. Aikaa haastattelujen pitämiseen oli varattu tarpeeksi. Kiireisen aikataulun vuoksi koehaastatteluja ei kuitenkaan suoritettu. Koehaastattelut olisivat testanneet haastattelurunkoa, aihepiirien järjestystä, kysymysten muotoilua ja haastattelun keskimääräistä pituutta (Hirsjärvi & Hurme 2008, 72). Näin varsinaiset haastattelut olisivat sisältäneet vähemmän virheitä. Haastatteluilla saatiin kuitenkin vastaukset kaikkiin tutkimuskysymyksiin.

5 YHTEENVETO

Velallisen näkökulmasta velkajärjestely on kannattava tapa selvittää velkaongelma. Velkajärjestely hylätään harvoin, ja maksuohjelman raukeamisen riski on vielä pienempi. Suurin osa maksuohjelman saaneista velallisista onnistuu ohjelmassaan ja vapautuu yleensä kymmenien tuhansien eurojen veloista. Ulosoton kannalta velkajärjestelyn voidaan ajatella pienentävän asiakasmäärää ja jopa perintätulosta, kun velkajärjestelyn alkaessa perintätoimet velallista kohtaan pääasiassa lakkaavat. Velkajärjestelyn alkaminen ja maksuohjelman vahvistaminen tuovat mukanaan myös muita oikeusvaikutuksia. Näitä vaikutuksia selvitettiin tässä työssä, erityisesti ulosoton kannalta.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata velkajärjestelyn vaikutuksia ulosottoon. Teoriaosuudessa käsiteltiin yksityishenkilön velkajärjestelyä ja ulosottoa osana insolvenssioikeutta ja kerrottiin velkajärjestely- ja ulosottomenettelyn sekä uuden velkajärjestelylakiehdotuksen pääpiirteet. Lisäksi selvitettiin velkajärjestelyn oikeudellisia vaikutuksia ulosottoon. Opinnäytetyön teoriaosuuden aineisto kerättiin lainsäädännöstä, kirjallisuudesta, aikaisemmista velkajärjestelyyn liittyvistä tutkimuksista ja tilastotietoaineistoista. Velkajärjestelyä on tutkittu paljon, erityisesti Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa. Tätä opinnäytetyötä vastaavia, ulosottoa koskevia velkajärjestelytutkimuksia ei kuitenkaan ole tehty, tai niitä ei ainakaan löytynyt.

Työn empiirisen osuuden aineisto koottiin haastattelemalla ulosotossa työskenteleviä henkilöitä. Haastattelujen avulla haluttiin selvittää henkilökunnan kokemuksia velkajärjestelyasioista ja mahdollisia käytännön ongelmakohtia velkajärjestelysasioiden hoidossa ulosotossa. Kaikkiin tutkimuskysymyksiin saatiin vastaus haastattelujen kautta ja tutkimustuloksista nousseille asioille löytyi selkeä yhteys teoriaosaan.

Haastatteluista kävi ilmi, että velkajärjestelyn vaikutukset ulosoton toimenpiteisiin ovat vähäisiä. Tehtävät sujuvat yleensä rutiiniluontoisesti ja ongelmia aiheuttavat lähinnä erikoistapaukset, joihin joudutaan etsimään tapauskohtainen ratkaisu. Tässä työssä on teoriaosuudessa kerrottu näistä erikoistapauksista, joten työstä voi

olla hyötyä näiden ongelmakohtien ratkaisemiseksi. Jatkotoimenpiteenä voitaisiin virastossa järjestää aiheeseen liittyvää koulutusta. Haastattelujen perusteella myös velkajärjestelymenettelystä kokonaisuudessaan haluttaisiin lisää tietoa. Ajankoh-
taiseksi koulutus tulee viimeistään sitten, jos uusi ehdotettu velkajärjestelylaki hyväksytään, ja ulosotto saa uusia velkajärjestelyyn liittyviä tehtäviä.

Mahdollisen uuden velkajärjestelylain johdosta olisi mielenkiintoista selvittää esimerkiksi sitä, miten ulosoton uudet tehtävät olisi järkevintä järjestää. Uuden lain vaikutuksia on tietysti lain voimaantulon jälkeen tarpeellistakin tutkia ja ver-
rata monesta näkökulmasta.

LÄHTEET

Painetut lähteet

Hakkola, E. 2002. Saatavan lopullinen vanhentuminen ja velkaongelma. *Oikeus* 31/2002, 383-393.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Husa, J., Mutanen, A. & Pohjolainen, T. 2008. Kirjoitetaan juridiikkaa. 2., uudistettu painos. Helsinki: Talentum.

Koskelo, P. & Lehtimäki, L. 1997. Yksityishenkilön velkajärjestely. Toinen painos. Helsinki: Kauppakaari Oy Lakimiesliiton Kustannus.

Koulu, R. 2004. Johdatus insolvenssioikeuden perusteisiin. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Helsinki: Oikeustieteellinen tiedekunta.

Koulu, R. & Lindfors, H. 2010a. Maksukyvyttömyyden oikeudelliset ulottuvuudet. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Helsinki: Oikeustieteellinen tiedekunta.

Koulu, R. & Lindfors, H. 2010b. Maksukyvyttömyys. Yritys velkojana ja velallisenä. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Linna, T. 2008. Ulosottokaaren pääkohdat. Helsinki: Talentum.

Linna, T. & Leppänen, T. 2003. Ulosottomenettely. Helsinki: Talentum.

Mutttilainen, V. 2002. Luottoyhteiskunta. Kotitalouksien velkaongelmat ja niiden

hallinnan muodonmuutos luottojen säännöstelystä velkojen järjestelyyn 1980- ja 1990-luvun Suomessa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 189. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Muttilainen, V. 2003. Vuosikymmen velkajärjestelyjä – Asiaruuhkista vakauden aikaan. Oikeus 32/2003, 426-433.

Muttilainen, V. 2007a. Velkajärjestelyt tuomioistuimissa. Velalliset ja maksuohjelmat vuonna 2005. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 75. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Muttilainen, V. & Valkama, E. 2003. Velkajärjestelyn jälkeen. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 198. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Niemi, J. 2009. Yksityishenkilön maksukyvyttömyys eurooppalaisena ongelmana. Teoksessa Kovia aikoja: riitoja ja maksukyvyttömyyttä. Juhlakirja Risto Koulu 60 vuotta. Helsinki: Edita Prima Oy.

Oikeusministeriö. 2007b. Oikeusministeriön tutkimusstrategia 2007–2012. Helsinki: Oikeusministeriö.

Rikalainen, E. & Uitto, T. 2008. Pakkokeinot ja saatavien perintä. Helsinki: Kiinteistöalan kustannus Oy.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Uitto, T. 2009. Maksuvelvollisuuden lakkaamisesta. Helsinki: Kiinteistöalan Kustannus Oy.

Valjakka, M. kihlakunnanvouti. 2008. Ulosoton suhde konkurssiin ja velkajärjestelyyn sekä yrityssaneeraukseen. Oikeusministeriö. Ulosoton peruskurssin materiaali 3/2008. Helsinki.

Valtakunnanvoudinvirasto 2010. Velkaongelmaisia opastettava velkaneuvonnan lähteille. Ohje 4.10.2010.

Elektroniset lähteet

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi yksityishenkilön velkajärjestelystä. HE 183/1992. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/1992/19920183>.

Halttunen, T. 2010. Omistusasunnon säilyttäminen yksityishenkilön velkajärjestelyssä. Lappeenranta: Saimaan ammattikorkeakoulu, Liiketalouden koulutusohjelma [viitattu 7.4.2011]. AMK-opinnäytetyö. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2010120116517>.

Konkurssilaki 20.2.2004/120. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040120>

Korkea-aho, E. 2005. Empiirisen oikeustutkimuksen käytäntö. Teoksessa Heidi Lindfors (toim.). Empiirinen tutkimus oikeustieteessä. OPTL:n tutkimustiedonantoja 64 [viitattu 4.2.2011]. Saatavissa: <http://www.optula.om.fi/1215523705239>

Koulu, R. 2009. Johdatus insolvenssioikeuteen. Teoksessa Koulu, R., Havansi, E., Korkea-aho, E., Lindfors, H. & Niemi, J. Insolvenssioikeus. Helsinki: WSOYpro. [viitattu 1.5.2011]. Saatavissa: <http://www.wsoypro.fi/aineistot.phkk.fi/wsoypro.aspx?prevpos=in111.31550&page=selain&ts=jo&pos=in111.0&offset=0.0>

Kuluttajavirasto. 2011. Tietoa velkojen järjestelystä ja velkajärjestelystä. [viitattu 30.4.2011]. Saatavissa: http://www.kuluttajavirasto.fi/File/9d0cf6db-d357-4465-a7ad-aec265b2e104/7_Tietoa_velkojen_jarjestelysta_ja_velkajarjestelysta.pdf.

Laki saatavien perinnästä 22.4.1999/513. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990513>.

Laki takaisinsaannista konkurssipesään 26.4.1991/758. Saatavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1991/19910758>

Laki talous- ja velkaneuvonnasta 4.8.2000/713. Saatavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000713>.

Laki velan vanhentumisesta 15.8.2003/728. Saatavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030728>.

Laki verojen ja maksujen täytäntöönpanosta 15.6.2007/706.

Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070706>.

Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä 25.1.1993/57. Saatavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19930057>.

Laki yrityksen saneerauksesta 25.1.1993/47. Saatavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19930047>

Lindfors, H. 2005. Empiirinen tieto insolvenssioikeudessa. Teoksessa Heidi Lindfors (toim.). Empiirinen tutkimus oikeustieteessä. OPTL:n tutkimustiedonantoja 64 [viitattu 4.2.2011]. Saatavissa: <http://www.optula.om.fi/1215523705239>

Luottotietolaki 11.5.2007/527. Saatavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070527>

Malin, R. Talouselämä. Maksuhäiriöiset ohjataan katkaisuhoidon. [viitattu 30.4.2011]. Saatavissa:

<http://www.talouselama.fi/uutiset/article603518.ece?s=l&wtm=talouselama/-01042011>

Mutttilainen, V. 2007b. Velkajärjestelyn kehityssuuntia 1993 - 2006. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Verkkokatsauksia 2/2007. [viitattu 30.4.2011]. Saatavissa:

<http://www.optula.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Yleisentutkimusyksikonjulkaisut/1210772811661>

Mäntylä, J. 28.5.2010. Eräpäivä meni, entä sitten? Talouselämä. [viitattu 30.4.2011]. Saatavissa:

<http://www.talouselama.fi/uutiset/article423314.ece?s=r&wtm=talouselama/-28052010>

Oikeusministeriö. 2007a. Hyvää velkahallintaa ja maksuhäiriöiden hoitoa. Maksuhäiriöpolitiikan toimintaohjelma 2007–2011. Helsinki: Oikeusministeriö. [viitattu 10.5.2011]. Saatavissa: <http://www.om.fi/Oikeapalsta/Haku/1198084677117>.

Oikeusministeriö. 2011. Velkajärjestelyn uudistaminen. Mietintöjä ja lausuntoja 11/2011. Helsinki: Oikeusministeriö. [viitattu 15.3.2011]. Saatavissa: <http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Mietintojajalausuntoja/Mietintojenjalausuntojenarkisto/Mietintojajalausuntoja2011/1290610279546>.

Rainisto, S. Talouselämä. 2011. Karnea totuus paljastui: suomalaisilla yli miljoona maksuhäiriötä. Saatavissa:

<http://www.talouselama.fi/uutiset/article559525.ece?s=l&wtm=talouselama/-12012011>

Rantala, K. & Tarkkala, H. 2009. Kotitalouksien velkaongelmien nykytila ja kehitys. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 90. [viitattu 30.4.2011] Saatavissa:

<http://www.optula.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Yleisentutkimusyksikonjulkaisut/1247666992526>

Rikoslaki 19.12.1889/39. Saatavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>.

Rissanen, K. 2009. Talous- ja velkaneuvonnan arviointi. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 8/2009. Saatavissa:

http://www.tem.fi/files/21927/TEM_8_09_nettiin.pdf

Ruokonen, M. 2009. Rinnakkaiset maksukyvyttömyysmenettelyt. Pirkanmaan

ammattikorkeakoulu, Liiketalouden koulutusohjelma [viitattu 7.4.2011]. AMK-opinnäytetyö. Saatavissa:

https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/2484/Ruokonen_Marika.pdf?sequence=1

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto (verkkojulkaisu). Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [viitattu 14.8.2011]. Saatavissa: <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>

Tilastokeskus, Velkajärjestelyt. [viitattu 30.4.2011]. Saatavissa:

http://www.tilastokeskus.fi/til/velj/2010/04/velj_2010_04_2011-02-15_tie_001_fi.html

Ulosottoaari 15.6.2007/705. Saatavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070705>

Vahingonkorvauslaki 31.5.1974/412. Saatavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1974/19740412>

Valkama, E. 2011. Talous- ja velkaneuvonnan asiakkaat 2010 – velkajärjestely tuomioistuimessa vai muu apu?. OPTL:n verkkokatsauksia 18/2011 [viitattu 30.4.2011]. Saatavissa:

<http://www.optula.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Yleisentutkimusyksikonjulkaisut/1290609889965>

Valkama, E. 2004. Velkaneuvonta 2000-luvun alussa. Talous- ja velkaneuvontalain vaikutukset asiakaskyselyn ja tilastotietojen valossa. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 208. [viitattu 4.2.2011] Saatavissa:

<http://www.optula.om.fi/Etusivu/Julkaisut/1215523704898>

Valtakunnanvoudinvirasto. 2011a. Ulosottolaitoksen toimintakertomus vuodelta 2010. [viitattu 23.4.2011]. Saatavissa:

<http://www.oikeus.fi/vvv/uploads/x9kai1xeg7h.pdf>.

Valtakunnanvoudinvirasto. 2011b. Tilastot kertyvät... Tilastot kertovat. Ulosotto-

toimen tilastoja vuodelta 2010. Julkaisu 2011:1. Helsinki: Valtakunnanvoudinvi-
rasto. [viitattu 10.5.2011]. Saatavissa:

http://www.oikeus.fi/vvv/uploads/27gne401z_2.pdf.

Oikeustapaukset

Korkein oikeus:

KKO 2006:34

KKO 2005:107

KKO 2001:21

KKO 2005:8

KKO 1995:17

KKO 2011:9

Hovioikeudet:

Turun HO 27.6.2007 dnro A 07/677 nro 1306

Turun HO 14.10.2010 dnro U 10/63 nro 2420

Vaasan HO 19.9.2006 dnro U 06/1048 nro 1249

Rovaniemen HO 23.5.2006 dnro U 06/120 nro 450

LIITTEET

LIITE 1. Haastatteluteemat ja syventävät kysymykset

Aihe	Selventävät kysymykset
Haastateltavan tausta	<ul style="list-style-type: none">• Ulosoton työkokemus?• Mikä on roolisi/toimenkuvasi velkajärjestelyasioissa?
Velkajärjestelymenettelyn tunnettuus	<ul style="list-style-type: none">• Kuinka tuttu on velkajärjestelymenettely kokonaisuudessaan?• Oletko saanut koulutusta aiheesta?• Oletko perehtynyt lakiin tai aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen?• Koetko kaipaavasi/tarvitsevasi lisätietoa aiheesta?
Velkaneuvonnan lähteille opastaminen (VVV:n kirje 4.10.2010, UK 1:19-20 asianmukaisuuden ja avoimuuden vaatimus)	<ul style="list-style-type: none">• Oletko ohjannut asiakkaita velkaneuvonnan lähteille?• Kuinka usein? Missä vaiheessa? Minkälaisia asiakkaita?• Miten tunnistat asiakkaat, jotka ovat ohjauksen tarpeessa?• Koetko asiakkaan hyötyvän ohjauksesta?• Kaipaatko lisää tietoa velkaneuvonnan lähteistä?• Onko VVV:n kirje vaikuttanut käyttäytymiseesi?
Velkajärjestelyn vaikutukset ulosottoon (hakemus/aloitus/maksuohjelma)	<ul style="list-style-type: none">• Mitä vaikutuksia velkajärjestelyllä on ulosottoon?• Käytännön tapahtumat ja toimenpiteet?• Ongelmakohtia?• Onko ko pyytänyt ulosottomieheltä lausuntoa hakuksen johdosta?• Häättöjä, osamaksutilityksiä, sakon muuntoja?
Tapahtumat maksuohjelman aikana	<ul style="list-style-type: none">• Mitä tapahtuu?• Onko tiedossa maksuohjelman raukeamistapauksia?• Kysytäänkö ulosotolta neuvoa?• Onko hakija pyytänyt ulosottomiestä selvittämään velallisen tilannetta maksuohjelman aikana? (VJL 84 §)
Maksuohjelman perusteella periminen	<ul style="list-style-type: none">• Kuinka yleistä?• Ongelmia tp-kelpoisuuden tulkinnessa tai muussa?
Maksuohjelman mukaisten saatavien vanhentuminen	<ul style="list-style-type: none">• Ongelmia tulkinnessa?
Uusi ehdotettu velkajärjestelylaki	<ul style="list-style-type: none">• Oletko tutustunut ehdotukseen?• Mitä mieltä ulosoton roolista?
Ulosoton kannalta kriittiset kohdat Onko mielessäsi jotain muuta aiheeseen liittyvää, joka ei ole tullut vielä esille?	